

UNIVERZITET U SARAJEVU
FAKULTET POLITIČKIH NAUKA
ODSJEK SOCIJALNI RAD

ZAŠTITA DJECE BEZ RODITELJSKOG STARANJA

- Magistarski rad -

Kandidatkinja:

Mediha Pašić

Broj indeksa: 677/ II-SW

Mentorica:

Doc.dr. Borjana Miković

Sarajevo, oktobar 2021. godine

SADRŽAJ

<i>Skraćenice:</i>	3
<i>Popis tabela i slika</i>	4
UVOD	6
Metodološki okvir rada	7
1. Problem istraživanja	7
2. Predmet istraživanja	7
3. Ciljevi istraživanja	8
4. Hipoteze	9
4.1. Generalna hipoteza	9
4.2. Posebne hipoteze	9
5. Metode istraživanja	10
6. Vremensko i prostorno određenje istraživanja	10
Drugi dio	11
Dijete bez roditeljskog staranja: određenje, principi i oblici zaštite	11
1. Određenje djeteta bez roditeljskog staranja u zakonodavstvu FBiH i međunarodnim dokumentima	12
2. Osnovni principi zaštite u UN Konvenciji o pravima djeteta	13
2.1. orodični kontinuitet, bliskost i afirmacija – principi politike zaštite djeteta bez roditeljskog staranja	18
3. Oblici zaštite djeteta bez roditeljskog staranja	19
3.1. Vaninstitucionalna zaštita	20
3.2. Institucionalna zaštita	21
Treći dio	23
1. Instituti zaštite djeteta bez roditeljskog staranja i zadaci centra za socijalni rad/organa starateljstva	24
2. Starateljstvo	26
3. Hraniteljstvo	32
4. Usvojenje	38
Četvrti dio	47
Rezultati istraživanja	48
ZAKLJUČCI	68
Literatura	70
Prilog: ANKETNI UPITNIK	74

Skraćenice:

- **BiH** - Bosna i Hercegovina
- **FBiH** - Federacija Bosne i Hercegovine
- **KS** - Kanton Sarajevo
- **JU** - Javna ustanova
- **UN** - Ujedinjene nacije
- **PZ FBiH** - Porodični zakon Federacije Bosne i Hercegovine
- **CSR** - Centar za socijalni rad
- **KPD** - Konvencija o pravima djeteta

Popis tabela i slika:

Tabela i grafikon broj 1. Spolna struktura ispitanika	48
Tabela i grafikon broj 2. Struktura ispitanika u odnosu na dob.	49
Tabela i grafikon broj 3. Struktura ispitanika u odnosu na radno iskustvo u struci.....	50
Tabela i grafikon broj 4. Razlozi obuhvata djece bez roditeljskog staranja nekim od oblika zaštite.....	51
Tabela i grafikon broj 5. Najzastupljenija skupina djece bez roditeljskog staranja.....	52
Tabela i grafikon broj 6. Najzastupljenija dob djece bez roditeljskog staranja	54
Tabela i grafikon broj 7. Dužina boravka djece bez roditeljskog staranja u sistemu alternativnog zbrinjavanja.	55
Tabela i grafikon broj 8. Zbrinjavanje djece bez roditeljskog staranja u sistemu alternativne brige.....	56
Tabela i grafikon broj 9. Baze podataka za praćenje djece bez roditeljskog staranja.....	57
Tabela i grafikon broj 10. Najbolji oblik zaštite djece bez roditeljskog staranja.....	58
Tabela i grafikon broj 11. Najzastupljeniji oblik zaštite djece bez roditeljskog staranja.	59
Tabela i grafikon broj 12. Hraniteljstvo kao pretpostavka za veću socijalnu uključenost djece bez roditeljskog staranja.....	60
Tabela i grafikon broj 13. Zastupljenost usvojenja kao oblika zaštite djece bez roditeljskog staranja.....	61
Tabela i grafikon broj 14. Uticaj boravka djece bez roditeljskog staranja u institucionalnom smještaju na njihov fizički, intelektualni, emocionalni i socijalni razvoj.....	63
Tabela i grafikon broj 15. Saradnja CSR sa nadležnim institucijama u oblasti zaštite djece bez roditeljskog staranja.....	64

Tabela i grafikon broj 16. Sugestije i prijedlozi za uspješniju saradnju CSR i nadležnih institucija u oblasti zaštite djece bez roditeljskog staranja.....	65
Tabela i grafikon broj 17. Unaprijeđenje zaštite djece bez roditeljskog staranja.....	67

UVOD

Veliki broj djece u Bosni i Hercegovini još uvijek se suočava sa nizom problema a posebno ona djeca koja pripadaju osjetljivim, rizičnim i ranjivim skupinama, te zahtijevaju neophodnu brigu i zaštitu društva. U BiH, kao i u drugim zemljama, djeca bez roditeljskog staranja, djeca pod rizikom od razdvajanja od porodice i djeca sa poteškoćama u razvoju su među najranjivijim grupama društva a današnji sistem zbrinjavanja i zaštite ove djece i njihovih porodica nije uvijek nužno slijedilo princip poštivanja najboljih interesa djeteta. U ovom kontekstu, najbolji interes svakog djeteta jeste da ono odrasta u sredini koja je pogodna za razvoj njegovih socijalnih i intelektualnih vještina i da mu budu pruženi neophodna briga, ljubav i zaštita kako bi njegov razvoj rezultirao potpunom kompletnošću odrasle osobe, što će se najprije postići ukoliko dijete raste u usklađenoj i zdravoj porodici.

Porodica je jedna od najsloženijih, najstarijih i najtrajnijih društvenih grupa. Zdrava i usklađena porodica omogućava nesmetan razvoj pojedinca i predstavlja čvrstu osnovu za razvoj svakog društva. Ona je osnovni faktor u zadovoljavanju potreba djeteta i od najranijeg uzrasta utiče na njegov razvoj, sazrijevanje te formiranje ličnosti. Međutim, nepoštovanje najboljeg interesa djeteta u ovom smislu u bosanskohercegovačkom društvu nije rijetkost. U prilog ovome govori veliki broj djece bez roditeljskog staranja kao i institucija koje se brinu o ovoj skupini djece. Brojni su razlozi zbog kojih djeca ostaju bez roditeljskog staranja, a u našim uslovima života danas su najčešće: loše ekonomske prilike i siromaštvo porodice. Povećan broj djece bez roditeljskog staranja, neminovnost je svih država koje su ili su bile zahvaćene ratom, među kojima je i BiH. Takođe, pored ratnih dešavanja, uzroci nastanka velikog broja djece bez roditeljskog staranja jesu migracije stanovništva kao i brojne prirodne katastrofe.

Cilj ovog rada je da što je moguće više ukaže na potrebe djece da žive u svojoj biološkoj porodici, jer je to najpogodnija sredina za razvoj socijalnih i intelektualnih vještina djeteta, kao i na potrebe djece koja su razdvojena od roditelja da dobiju bolju zaštitu koja će biti u skladu sa najboljim interesima djeteta, kako bi ova djeca u što je moguće manjoj mjeri osjetila nedostatak roditeljske zaštite i brige, te izrasla u korisne i dobro integrirane članove društvene zajednice. Ovo posebno što sva djeca kao izrazito osjetljiva populacija treba da imaju podršku svih subjekata društva koja im mogu pružiti punu podršku u toku njihovog odrastanja, pravilnog odgoja, obrazovanja i usavršavanja jer je normalan razvoj djece ne samo društvena obaveza nego i moralna obaveza svakog člana društvene zajednice pojedinačno.

Metodološki okvir rada

1. Problem istraživanja

Budući da je u brojnim istraživanjima i opšteprihvaćenim naučnim spoznajama više nego jasno da institucionalni smještaj djeteta može rezultirati negativnim posljedicama po njegov psiho-fizički razvoj, što se posebno odnosi na djecu mlađeg uzrasta, preferiranje vaninstitucionalnog smještaja treba biti jedna od bitnih obaveza organa starateljstva/centra za socijalni rad. U tom kontekstu, zavisno od okolnosti usvojenje je jedan od najoptimalnijih oblika zaštite djeteta bez roditelja ili bez odgovarajućeg roditeljskog staranja, ali to može biti i smještaj u hraniteljsku porodicu, naročito ako je riječ o srodničkoj porodici. U ovom kontekstu, problem istraživanja u radu čini i to da socijalni radnici u praksi u svakom pojedinačnom slučaju nisu u mogućnosti ispoštovati princip najboljih interesa djeteta, već dijete smještaju prema raspoloživim mogućnostima, odnosno raspoloživom smještaju. To se posebno odnosi na djecu mlađu od tri godine života, koja se uprkos činjenici da to ne nalažu najbolji interesi djeteta, smještaju u domski smještaj, ali i na djecu s teškoćama u razvoju, koja su u većini, bez obzira na dob, takođe na institucionalnom smještaju.

2. Predmet istraživanja

Predmet istraživanja u ovom radu čini svestrana analiza mogućih oblika zaštite djece bez roditeljskog staranja sukladno odredbama nadležnog zakonodavstva. S tim u vezi, za područje Kantona Sarajevo, analizom odgovarajuće dokumentacije JU Kantonalni centar za socijalni rad, odnosno službi socijalne zaštite u opštinama, istražiti će se razlozi stavljanja djece mlađe od 18. godina pod starateljstvo, kao i drugi oblici njihove zaštite i zbrinjavanja: usvojenje, hraniteljstvo i smještaj u ustanove. Ključni cilj svakog od ova četiri oblika zaštite djece bez roditeljskog staranja jeste pružanje pomoći djeci kako bi takva djeca u što manjoj mjeri osjetila nedostatak roditeljske zaštite, i u budućnosti izrasla u korisne i dobro integrirane članove društvene zajednice.

U tom kontekstu, prema odredbama Porodičnog zakona Federacije Bosne i Hercegovine pod starateljstvo će se staviti maloljetna osoba:

- a) „čiji su roditelji umrli, nestali, nepoznati ili su nepoznatog boravišta duže od tri mjeseca;
- b) čijim roditeljima je oduzeto roditeljsko staranje;
- c) čiji roditelji nisu stekli poslovnu sposobnost ili im je ona oduzeta ili ograničena i
- d) čiji su roditelji odsutni, spriječeni ili nesposobni redovno starati se o svom djetetu, a nisu povjerali njegovo čuvanje i odgoj osobi za koju je organ starateljstva utvrdio da ispunjava uvjete za staratelja“ (čl. 186. PZ FBiH).

Takođe, prema odredbama Zakona o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom FBiH dijete bez roditeljskog staranja je „dijete bez oba roditelja, nepoznatih roditelja, napušteno od roditelja lišenih roditeljskog prava i roditelja spriječenih da vrše roditeljsku dužnost“ (čl. 13.st.1). S tim u vezi, iako porodični zakon propisuje obavezu roditelja da brinu o svojoj djeci, u praksi je veoma česta situacija da se roditelji neodgovorno ponašaju i ne vode brigu o svojoj djeci, da ih napuštaju, zanemaruju ih ili nisu u stanju da obezbijede adekvatne uslove za njihovo odgajanje i obrazovanje.

3. Ciljevi istraživanja

Društveni cilj istraživanja ovog rada je koliko je to moguće više sagledati nivo zadovoljavanja potreba djece bez roditeljskog staranja od strane društva, kao i društvene zaštite koja je u skladu sa najboljim interesima djeteta. U tom kontekstu, provedenim istraživanjem obuhvaćeni su: faktori koji dovode do zanemarivanja i napuštanja djeteta od strane roditelja kao i alternativni oblici zbrinjavanja djece. Takođe, nastojalo se utvrditi i mogućnost bolje podrške roditeljima u brizi o njihovoj djeci, kao i podaci o vraćanju roditeljskog staranja.

Naučni cilj istraživanja je da rezultati istraživanja makar minimalno doprinesu boljem razumijevanju potreba djece bez roditeljskog staranja, uz utvrđivanje najčešćih razloga odvajanja djeteta od roditelja, kao realnim mogućnostima društva da utiče na smanjenje broja djece bez roditeljskog staranja uz povećanje zaštite njihovih prava i interesa.

4. Hipoteze

4.1. Generalna hipoteza

Za što uspješnu zaštitu djece bez roditeljskog staranja, kao i njihovo socijalno uključivanje, neophodno je da ova djeca dobiju odgovarajuću zaštitu i zbrinjavanje od strane društva, pri čemu je poštivanje najboljih interesa djeteta od ključnog značaja.

4.2. Posebne hipoteze

- a) Ostvarivanje najboljih interesa djece bez roditeljskog staranja najvećim dijelom su uslovljeni socijalno-ekonomskim i političkim prilikama društva.
- b) Saradnja mreže institucija u lokalnoj zajednici, posebno, škole, zdravstvene institucije i porodice djeteta je od bitnog značaja za adekvatno zbrinjavanje djeteta.
- c) Za jedan broj djece bez roditeljskog staranja u dovoljnoj mjeri se ne poštuje pravo djeteta na zdravstvenu zaštitu i obrazovanje, što se veoma negativno odražava na njegov rast i razvoj.
- d) Hraniteljstvo, pored usvojenja djeteta, pruža neophodne pretpostavke za uspješnu socijalnu uključenost djece bez roditeljskog staranja.
- e) Zbrinjavanje djece bez roditeljskog staranja u praksi u nekim slučajevima se ne provodi prema individualnim potrebama djeteta i njegovim najboljim interesima već prema raspoloživim kapacitetima i mogućnostima smještaja.

5. Metode istraživanja

U istraživanju koje je teorijsko-empirijskog karaktera, sukladno ciljevima istraživanja kao najbitnije koristiće se sljedeće metode istraživanja: historijska metoda, komparativnopravna metoda, metoda analize sadržaja, metoda ankete/intervjua i statistička metoda.

6. Vremensko i prostorno određenje istraživanja

Istraživanje na temu „Zaštita djece bez roditeljskog staranja“ je provedeno na prostoru KS u periodu od aprila do juna 2021. godine.

Drugi dio

Dijete bez roditeljskog staranja: određenje, principi i oblici zaštite

1. Određenje djeteta bez roditeljskog staranja u zakonodavstvu FBiH i međunarodnim dokumentima

Porodični zakon Federacije Bosne i Hercegovine određuje roditeljsko staranje kao skup odgovornosti, dužnosti i prava roditelja koje imaju za cilj zaštitu osobnih i imovinskih prava i interesa djeteta (čl. 129. st. 1). Sve odgovornosti, dužnosti i prava koja čine sadržaj roditeljskog staranja, roditelji moraju vršiti isključivo u interesu djeteta.

Pod njegovim interesom se podrazumjeva kako lični, tako i imovinski ali je ipak prioritarna zaštita prvog s obzirom da se njegovim ostvarenjem osigurava život djeteta, njegov pravilan fizički i intelektualni razvoj i njegovo osposobljavanje za samostalan život i uključivanje u društvo.¹

Obaveza roditelja je da brinu o svojoj djeci, njihovom odgoju i obrazovanju, što u praksi nije uvijek slučaj. Naime, neki se roditelji neodgovorno ponašaju, ne vode brigu o svojoj djeci, napuštaju ih, zanemaruju ih ili naprosto nisu u stanju da obezbjede adekvatne uslove za njihovo odgajanje i obrazovanje. Ova skupina djece zajedno s još nekoliko drugih skupina u zakonodavstvu FBiH se naziva djecom bez roditeljskog staranja.

U tom kontekstu, prema odredbama Zakona o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom FBiH dijete bez roditeljskog staranja određuje se kao „dijete bez oba roditelja, nepoznatih roditelja, napušteno od roditelja lišenih roditeljskog prava i roditelja spriječenih da vrše roditeljsku dužnost“ (čl. 13. st. 1).

Analizom navedene definicije vidljivo je da je dijete bez roditeljskog staranja dijete bez oba roditelja, odnosno dijete koje nema žive roditelje, dijete nepoznatih roditelja odnosno nahoče, dijete napušteno od roditelja, dakle ima žive roditelje ali su zanemarili obaveze i dužnosti prema djetetu, dijete roditelja spriječenih da vrše roditeljsku dužnost. Brojni uzroci mogu roditelje spriječiti u vršenju njihove roditeljske dužnosti, kao npr boravak na bolničkom liječenju, izdržavanje zatvorske kazne, privremeni rad u udaljenom mjestu u zemlji ili u inostranstvu i itd.

¹ Bubić S. Traljić N., *Roditeljsko i starateljsko pravo*, Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2007, str.146.

2. Osnovni principi zaštite u UN Konvenciji o pravima djeteta

UN Konvencija o pravima djeteta (1989) je prvi međunarodni dokument u kojem su u cijelosti obuhvaćene različite kategorije prava djeteta kao zasebnog ljudskog bića/individue, a ne djece kao kolektiviteta ili grupe. Ovo znači da je KPD najznačajniji međunarodni dokument koji se direktno tiče djeteta i njegovih prava.

U istom kontekstu, dijete se određuje kao ljudsko biće koje je mlađe od 18 godina, osim ako se po zakonu koji se primjenjuje na dijete punoljetnost ne stječe ranije (čl.1 KPD).

Posebno je važno što KPD dijete posmatra kao posebnog subjekta, kao autonomnu osobu, odnosno individualno ljudsko biće koje ima prava.² Ovdje je bitno naglasiti da je priznavanjem velikog broja prava, Konvencija pokrila sve oblasti djetetovog života i odnosa u kojima ono učestvuje.

Usvajanjem KPD, prava sadržana u članovima: 2, 3, 6. i 12. iako su neka od njih, primjerice pravo na poštivanje najboljih interesa djeteta bila zaštićena i ranije u okviru drugih međunarodnih dokumenata, dobivaju status „osnovnih principa“ bez čijeg se poštivanja nijedno pravo sadržano u Konvenciji ne može u potpunosti ostvariti. KPD predstavlja glavni pravni instrument za zaštitu djeteta. Ona sadrži četiri opća principa a to su:

- a) princip poštivanje najboljih interesa djeteta (čl. 3);
- b) princip nediskriminacije (čl. 2);
- c) princip/pravo na izražavanje mišljenja (čl. 12);
- d) princip/pravo na život, opstanak i razvoj (čl. 6).

„Osnovni principi“ ili bolje rečeno prava koja oni sadrže mogu se ostvariti i neposredno, kao zasebna prava, primjerice pravo na život. Ono je, iako predstavlja osnovni princip samostalno ne mora uvijek biti uslovljeno ostvarivanjem drugih prava.

² Bubić S. Traljić N., Roditeljsko i starateljsko pravo, Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2007, str.132.

Naprotiv ovo pravo/princip samo po sebi predstavlja ključnu mogućnost za ostvarivanje ne samo prava djeteta, nego i svih drugih ljudskih prava.³ Osim ova četiri principa, KPD su djetetu zagwarantirana i druga temeljna prava koja se, između ostalog, odnose na potrebu za zaštitom djeteta od zlostavljanja, iskorištavanja, zanemarivanja i na značaj fizičkog i intelektualnog razvoja djeteta.

Princip „najbolji interes djeteta“ iako prisutan od ranije u odredbama UN Deklaracije o pravima djeteta (1959), po prvi put je kao posebno pravo promoviran u UN KPD. Najbolji interes djeteta je osnovna nit vodilja, određena ne samo u zakonodavstvu FBiH, koje se tiče djece bez roditeljskog staranja, nego i u praksi različitih profila stručnjaka, posebno socijalnih radnika koji rade na poslovima starateljstva i gotovo svakodnevno donose odluke vezane za ovu kategoriju djeteta.⁴ Suština principa sastoji se u obavezi država i relevantnih institucija da u svim pristupima koji se tiču djeteta, treba da vode računa o njegovim najboljim interesima, obezbjeđujući mu odgovarajuću brigu kad to ne čine roditelji ili drugi koji su za to određeni.

On najčešće obuhvata Konvencijom utvrđena pojedina prava i dužnosti djeteta i roditelja kao što su: zajednička odgovornost roditelja u podizanju i razvoju djeteta (čl.18), zaštita djeteta od zlostavljanja (čl.19), zaštita djeteta bez roditeljskog staranja (čl.20 i 21), te prava djeteta u sukobu sa zakonom (čl. 37 i 40 KPD). Upotreba riječi interes u našoj civilizaciji veoma je široka iako u većini aspekata njezin sadržaj podrazumijeva određene koristi koje donosi, najčešće, ekonomsko-politička dimenzija. Isto tako nerijetko se riječ interes u nekim svojim aspektima prepoznaje i prelazi u sferu moralnih vrijednosti. Stoga se pod najboljim interesom djeteta mogu podrazumijevati svi oblici standardiziranog načina života i ambijenta u kojem dijete živi, od realizacije obrazovanja djeteta do njegove participacije u svim dobrima društvene zajednice.⁵

³ Miković. B., „Najbolji interesi djeteta - obaveza i odgovornost nadležnih institucija“, Zbornik radova, Drugi međunarodni naučni skup, Dani porodičnog prava: „Najbolji interesi djeteta u zakonodavstvu i praksi“, Pravni fakultet, Univerzitet „Džemal Bijedić“, Mostar, 2014, str. 223 – 224.

⁴ Miković. B., „Vaninstitucionalni oblici zaštite djece bez roditeljskog staranja sa posebnim osvrtom na praksu J.U. Kantonalnog centra za socijalni rad Sarajevo“, „Naša škola“, br. 44/08, Sarajevo, 2008, str. 6.

⁵ Ibid, str. 7.

Određenje najboljeg interesa djeteta vrši se na individualnoj osnovi, imajući u vidu kontekst u kojem se odlučuje i okolnosti koje postoje na strani svakog pojedinog djeteta i roditelja. Nadležni organi i tijela su obavezni uvažavati ovaj princip pri donošenju svake odluke koja se tiče djeteta, bilo staranja roditelja o njemu ili ostvarivanja pojedinih prava koja su djetetu priznata Konvencijom.⁶

Pojam najbolji interes se općenito odnosi na dobrobit djeteta. Takva dobrobit se određuje na osnovu raznih individualnih okolnosti, kao što su: dob, nivo zrelosti djeteta, prisustvo ili odsustvo roditelja, sredina u kojoj dijete raste, razvija se i iskustva djeteta. KPD je propisano da najbolji interesi djeteta moraju biti odlučujući faktor prilikom preduzimanja posebnih radnji, naročito onih koje se odnose na usvojenje djeteta i odvajanje djeteta od roditelja protiv njihove volje. Država je obavezna pružiti roditeljima ili starateljima odgovarajuću pomoć u ostvarivanju odgovornosti za podizanje djeteta, zatim da obezbjedi razvoj ustanova, kapaciteta i službi za brigu i dječiju zaštitu, s tim da su obaveze države u ostvarivanju prava utvrđenih Konvencijom prema djetetu koje živi izvan porodične sredine znatno šire. Potpisivanjem KPD država mora preduzeti i druge mjere kako bi se unaprijedio položaj i mogućnosti ostvarivanja prava djeteta u društvu. Te mjere su; formiranje nacionalnih tijela za zaštitu djeteta i ostvarivanje njegovih prava, ombudsmani za prava djeteta, specijalizirano sudstvo, unaprijeđenje mreže socijalnih ustanova, informisanje djeteta o njegovim pravima itd.

Prema odredbama KPD države potpisnice će poštovati i garantirati prava izložena u ovoj Konvenciji svakom djetetu u svojoj jurisdikciji, bez diskriminacije bilo koje vrste, bez obzira kojoj rasi, boji, spolu, jeziku, religiji, političkom ili drugom mišljenju, nacionalnom, etničkom ili društvenom porijeklu, bez obzira na imovinsko stanje, onesposobljenosti, rođenje ili drugi status kome dijete, njegovi roditelji ili zakonski staratelji pripadaju. Države potpisnice će preduzeti sve odgovarajuće mjere da osiguraju zaštitu djeteta od svih oblika diskriminacije ili kazne na osnovu statusa, aktivnosti, izraženog mišljenja ili ubjeđenja roditelja djeteta, zakonskih staratelja ili članova porodice (čl. 2. KPD). Danas su najčešće diskriminirana djeca iz manjinskih skupina, kao na primjer, romska, siromašna djeca, prosjaci, djeca sa posebnim potrebama, ovisnici, izbjeglice, raseljeni i povratnici, djeca smještena u institucijama socijalne zaštite, djeca u sukobu sa zakonom, djeca žrtve seksualnog iskorištavanja. Pravo na nediskriminaciju, definisano čl. 2 KPD krši se na brojne i različite

⁶ Bubić. S., „Standard „Najbolji interes djeteta“ i njegova primjena u kontekstu ostvarivanja roditeljskog staranja“, Zbornik radova, Drugi međunarodni naučni skup, Dani porodičnog prava: „Najbolji interesi djeteta u zakonodavstvu i praksi“, Pravni fakultet, Univerzitet „Džemal Bijedić“, Mostar, 2014, str. 12.

načine. Najčešći uzroci koji dovode do njegovog kršenja su: nedovoljna briga i ulaganje države u zaštitu djece, neusklađeni zakoni koji se ne primjenjuju, nedovoljno obučeni, pripremljeni i podržani biološki i zamjenski roditelji, nedovoljan broj stručnog kadra koji radi na zbrinjavanju djece, nedovoljan monitoring zbrinjavanja djece, prisustvo predrasuda i stereotipa, patrijarhalno i neprosvijećeno stanovništvo, nedovoljna informiranost o pravima djece, nesankcionisanje kršenja prava i ponašanja itd.

Najčešći oblici kršenja prava ogledaju se kroz stigmatizaciju, posljedice dugotrajne institucionalizacije, diskriminaciju kod usvojenja, diskriminaciju po nacionalnoj i vjerskoj osnovi, kao i diskriminaciju zbog pripadanja marginaliziranim grupama (interno raseljena lica, izbjeglice, povratnici, djeca sa smetnjama u razvoju, itd).⁷ Djeca kao posebno ugrožena i osjetljiva populacija treba da imaju podršku svih subjekata društva u toku njihovog odrastanja, odgoja, obrazovanja i usavršavanja jer je normalan razvoj djece društvena i moralna obaveza svakog člana društvene zajednice. Države imaju obavezu da štite djecu od svih oblika diskriminacije i da preduzimaju pozitivne akcije u cilju promocije njihovih prava.

Države potpisnice KPD će osigurati djetetu, koje je u stanju da oblikuje svoje vlastite stavove, pravo da slobodno izražava takve stavove po svim pitanjima koja se tiču djeteta, a stavovima će se pridavati odgovarajuća važnost u skladu s uzrastom i zrelošću djeteta. U ovu svrhu dijete će posebno dobiti priliku da bude saslušano u bilo kakvom sudskom ili upravnom postupku koji se tiče djeteta, bilo direktno, preko predstavnika ili odgovarajućeg tijela, na način koji je u skladu s proceduralnim pravilima nacionalnog zakona (čl. 12. KPD). Pored navedenog, važno je naglasiti da je porodičnim zakonodavstvom FBiH istaknuto pravo djeteta na mišljenje, odnosno pravo djeteta da bude konsultovano u vezi sa odlukama koje se tiču djeteta i njegove zaštite.⁸

Ostvarivanje ovog prava vezano je za dostignuti određeni uzrast i stepen zrelosti. Uzrast sa čijim dostizanjem dijete postaje sposobno formirati i izražavati mišljenje nije unaprijed fiksiran, već je nadležnom organu ostavljeno da u svakom konkretnom slučaju ocjeni je li on dovoljan, kao i stepen zrelosti djeteta.

⁷ Analiza položaja djece bez roditeljskog staranja/ili djece kojoj prijeti gubitak roditeljskog staranja zasnovana na pravima djece, SOS Dječija sela BiH, Sarajevo, 2010, str. 20.

⁸ Habul. Udž., „Primjena standarda „Najbolji interes djeteta” u starateljskoj zaštiti djece bez roditeljskog staranja (pravni okvir i praksa)”, Zbornik radova, Drugi međunarodni naučni skup, Dani porodičnog prava: „Najbolji interesi djeteta u zakonodavstvu i praksi“, Pravni fakultet, Univerzitet „Džemal Bijedić“, Mostar, 2014, str.160.

Uvažavanje mišljenja djeteta zavisi i od ocjene njegovog interesa: ukoliko nadležni organ ocjeni da je izraženi stav djeteta u suprotnosti sa njegovim interesom, odnosno njegovom dobrobiti, on može odlučiti drugačije od izraženog mišljenja.⁹ Na to ga obavezuje princip da u svim aktivnostima koje se tiču djeteta najbolji interes djeteta treba da ima prednost i da se osigura njegova dobrobit.

Međutim, dijete ima pravo i na slobodno izražavanje sopstvenog mišljenja i pravo da se njegovo mišljenje uzme u obzir u svim stvarima i postupcima koji ga se neposredno tiču i da se njegovo mišljenje mora poštovati i uvažavati. Dijete ima pravo na prikladan način biti uključeno u sve važne okolnosti u kojima se odlučuje o nekom njegovom pravu ili interesu, ima pravo dobiti savjet te izraziti svoje mišljenje kao i biti obaviješteno o mogućim posljedicama poštivanja njegova mišljenja.

Članom 6. KPD normirano je pravo djeteta na život, opstanak i optimalni razvoj. Ovo pravo nameće obaveze ne samo aktivnog pružanja zdravstvenih usluga kojima se štite životi djece, već i obavezu stvaranja okruženja koje omogućuje neometani razvoj djece. To znači da se životi sve djece moraju štiti na jednak način, bez obzira na njihovu invalidnost, spol, etničko porijeklo ili druge faktore. Države potpisnice priznaju da svako dijete ima urođeno pravo na život (čl. 6. st. 1. KPD).

Ona moraju biti zaštićena od vanjskih prijetnji i opasnosti na primjer, od zlostavljanja, teške neimaštine, bolesti. Mora im se osigurati sve što je potrebno za njihov zdrav razvoj i opću dobrobit. Ni jednom djetetu nikada se ne smije uskratiti usluga koju druga djeca dobivaju samo zato što posjeduje neku osobinu koja nije igrala ulogu u donošenju odluke.

Sve naprijed izloženo upućuje na zaključak da je država obavezna promicati i štiti prava djeteta, osigurati da sva djeca budu zaštićena a posebno najranjivije kategorije, kako bi se stvorila zdrava budućnost za djecu.

⁹ Bubić S. Traljić N., Roditeljsko i starateljsko pravo, Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2007, str.139.

2.1. Porodični kontinuitet, bliskost i afirmacija – principi politike zaštite djeteta bez roditeljskog staranja

Porodični kontinuitet, bliskost i afirmacija, kao principi politike zbrinjavanja djece bez roditeljskog staranja su posredno ili direktno, ugrađeni u zakonodavstvo FBiH iz ove oblasti.

Ovi principi su takođe zastupljeni i u svakodnevnom radu i praksi CSR, odnosno socijalnih radnika. Njihova primjena prisutna u svim oblicima alternativne zaštite djeteta bez roditeljskog staranja u našim uslovima posebno dobija na značaju i gotovo se u potpunosti ostvaruje putem smještaja ove populacije djece u srodničke porodice. Smještajem djeteta bez roditeljskog staranja u srodničku porodicu, kod bliskih osoba koje dijete i poznaje od ranije, stvaraju se uslovi za uspostavljanje stabilnog okruženja i zadovoljavanja potrebe djeteta za porodičnim kontinuitetom i sigurnošću.¹⁰ Na ovaj način se takođe, uz ostvarivanje stalnih ili povremenih kontakata sa drugim članovima srodničke mreže, oblikuje identitet djeteta u autentičnoj kulturi i normama zajednice kojoj pripadaju, ili su pripadali i djetetovi roditelji.

Uspostavljanje bliskosti sa stalnom zamjenicom majke, osobom koja se neprekidno brine o djetetu, od presudnog je značaja za stabilan emocionalni i socijalni razvoj djeteta, posebno mlađeg od 3 odnosno 5-7 godina. Stoga je smještaj djeteta bez roditeljskog staranja u srodničku porodicu, posebno u najranijoj dobi, uz uspostavljanje bliskih veza sa odabranim pojedincima koji djetetu pružaju neophodnu zaštitu umjesto bioloških roditelja, od neprocjenjive su važnosti za njegov emocionalni i fizički razvoj.¹¹ Isto tako, smještajem djeteta bez roditeljskog staranja u srodničku porodicu, mogućnosti njegovog potvrđivanja u komunikaciji sa drugima, kao i mogućnosti brže integracije, rehabilitacije i oporavka od različitih trauma, koje većina ove djece, nažalost, nosi u svojem ranijem iskustvu, znatno su veće od mogućnosti djeteta koje je smješteno u nesrodničkoj porodici.

¹⁰ Miković. B., „Vaninstitucionalni oblici zaštite djece bez roditeljskog staranja sa posebnim osvrtom na praksu J.U. Kantonalnog centra za socijalni rad Sarajevo“, „Naša škola“, br. 44/08, Sarajevo, 2008, str. 7.

¹¹ Ibid, str. 8.

3. Oblici zaštite djeteta bez roditeljskog staranja

Jedno od osnovnih prava svakog djeteta, zagantovano svim međunarodnim dokumentima i domaćim propisima je pravo djeteta na život u porodici. Dijete, kako bi potpuno i skladno razvilo svoju osobnost, treba rasti u porodičnom okruženju sreće, ljubavi i razumijevanja. Porodici, kao temeljnoj društvenoj skupini i prirodnom okruženju za odrastanje i dobrobit svih njezinih članova, a posebno djece, treba omogućiti potrebnu zaštitu i pomoć kako bi mogla u potpunosti preuzeti svoje odgovornosti u zajednici.¹²

Navedeno upućuje na zaključak da je društvena zajednica obavezna poduzeti niz različitih socijalno-političkih mjera kako bi se zaštitile porodice sa djecom. Konkretnom primjenom takvih mjera ugroženim porodicama pomoglo bi se da lakše prevladaju npr nepovoljna socijalna, ekonomska, zdravstvena i dr stanja.

Pod porodicom se podrazumijeva grupa osoba koje su direktno srodnički povezane, pri čemu odrasli članovi brinu o djeci.¹³ Dakle, u porodici dijete stiče prva znanja, upoznaje druge i drugačije, tu odrasta i uči. Ono što mu je potrebno je briga i pažnja odraslih, prije svih roditelja.

Ali, ako dijete nema biološku porodicu, ako su roditelji napustili dijete ili iz bilo kojih drugih razloga nisu u mogućnosti odgovoriti svojim roditeljskim obavezama, djetetu je opet potrebna porodica, jer je ona osnovni faktor u zadovoljavanju potreba djeteta i od najranijeg uzrasta utiče na djetetov razvoj, sazrijevanje te formiranje ličnosti.

Prema odredbama KPD dijete koje je privremeno ili stalno lišeno svog porodičnog okruženja, ili ono koje zbog vlastitih najboljih interesa ne može ostati u tom okruženju, imaće pravo na posebnu zaštitu i pomoć koju će pružiti država. Države potpisnice u skladu sa svojim nacionalnim zakonima, obezbjeđuju alternativno staranje za takvo dijete (čl. 20 KPD). Takvo staranje, treba da obuhvata, između ostalog, starateljstvo, hraniteljstvo, usvojenje ili ako je neophodno, smještaj u odgovarajuće ustanove za brigu o djeci.

¹² Ajduković. M., Pristupi zbrinjavanju djece bez odgovarajuće roditeljske skrbi u Europi, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2004, str. 299.

¹³ Miković. M., Osnove socijalne politike, Fakultet političkih nauka, Sarajevo, 2009, str. 202.

Polazeći od uloge i važnosti porodice u odrastanju svakog djeteta, institucionalna briga o djetetu primjenjuje se samo kao posljednja alternativa, onda kada su iscrpljene sve druge mogućnosti i onda kada je nadležni organ utvrdio da odrastanje djeteta u porodici nije u njegovom najboljem interesu.

Prema zakonodavstvu FBiH oblici zaštite djeteta bez roditeljskog staranja mogu se podijeliti na vaninstitucionalno i institucionalno zbrinjavanje.

3.1. Vaninstitucionalna zaštita

Vaninstitucionalni oblici zaštite djece bez roditeljskog staranja u FBiH utvrđeni su propisima iz oblasti socijalne zaštite i porodičnog zakonodavstva, kao i drugim podzakonskim aktima, uredbama, odlukama, protokolima, zaključcima i naredbama, kojima su regulisane pojedine faze, način smještaja i obaveze npr: staratelja ili porodice (hranitelja) koja je primila dijete na brigu i izdržavanje. U vezi s ovim treba istaći da pored tzv. krovnog Zakona o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom, koji je donesen na nivou FBiH i većina kantona u FBiH ima donesene kantonalne zakone iz oblasti socijalne zaštite.¹⁴

Utvrđeni oblici vaninstitucionalne zaštite djece bez roditeljskog staranja u ovim zakonima su istovjetni, shodno zakonskim propisima za svaki kanton pojedinačno, odnosno za područje FBiH.

Ti oblici su: starateljstvo, kojim se mora obuhvatiti svako pojedinačno dijete bez roditeljskog staranja, hraniteljstvo i usvojenje. Sva tri oblika imaju sljedeću zajedničku karakteristiku: njihova primjena je isključivo u nadležnosti CSR, kao organa starateljstva, što zahtijeva vrlo složenu proceduru i specijalizovane usluge socijalnog, psihološkog, pedagoškog i pravnog ureda, kao i multimetodski pristup rada sa pojedincem, porodicom i grupom.¹⁵

Ključni cilj svakog navedenog oblika zaštite djece bez roditeljskog staranja jeste njihova zaštita koja predstavlja zamjenu roditeljskog staranja odnosno zaštitu ličnosti i interesa djeteta, kako bi ova djeca u budućnosti izrasla u korisne i dobro integrirane članove društvene zajednice. Institucionalni smještaj djeteta može rezultirati negativnim posljedicama po njegov psiho-fizički razvoj što se posebno odnosi na djecu mlađeg uzrasta. Djeca u institucionalnom smještaju zaostaju u razvoju jer u

¹⁴ Miković. B., „Vaninstitucionalni oblici zaštite djece bez roditeljskog staranja sa posebnim osvrtom na praksu J.U. Kantonalnog centra za socijalni rad Sarajevo“, „Naša škola“, br. 44/08, Sarajevo, 2008, str. 8.

¹⁵ Ibid, str. 8.

većini slučajeva nemaju mogućnosti da uspostave bliske odnose i privrženost sa jednom osobom, prisutno je nezadovoljenje emocionalnih potreba, socijalna isključenost, zapostavljanje, nedostatak kontakta sa roditeljima i srodnicima i dr.¹⁶

Dakle, preferiranje vaninstitucionalnog smještaja treba biti jedna od bitnih obaveza organa starateljstva. Zavisno od okolnosti usvojenje je najčešće jedan od najoptimalnijih oblika zaštite ali to može biti i smještaj u hraniteljsku porodicu, naročito ako je riječ o srodničkoj porodici. Dijete koje je privremeno ili stalno lišeno svog porodičnog okruženja, ili ono koje zbog vlastitih najboljih interesa ne može ostati u tom okruženju, imaće pravo na posebnu zaštitu i pomoć koju će pružiti država.

3.2. Institucionalna zaštita

Institucionalna zaštita predstavlja smještaj djeteta bez roditeljskog staranja u ustanove socijalne zaštite, kako bi mu se osigurala njega, stanovanje, ishrana, odijevanje, staranje o zdravlju, odgoj, pomoć u obrazovanju i osposobljavanju za rad, što se ne može ostvariti u porodičnom okruženju.

Da bi se djetetu bez roditeljskog staranja osiguralo najbolje okruženje za razvoj, neophodno mu je obezbijediti podršku koja će biti usmjerena na pružanje stalnog i stabilnog porodičnog staranja. Ovo podrazumijeva obezbjeđenje resursa za očuvanje porodice, ujedinjenje porodice, hraniteljstvo, usvojenje ili druge oblike porodičnog staranja. Ukoliko nije moguće osigurati zbrinjavanje u porodici, dijete će se smjestiti u odgovarajuću ustanovu, koja mu obezbjeđuje stanovanje, ishranu, odijevanje, pomoć, brigu, vaspitanje i obrazovanje, osposobljavanje za privređivanje, radne, kulturne, zabavne i rehabilitacione aktivnosti, zdravstvenu zaštitu.¹⁷

Ovdje je bitno naglasiti da institucionalni smještaj treba biti privremen i ograničen samo na one slučajeve u kojima je procijenjeno da će se tim oblikom zaštite u najvećoj mogućoj mjeri zaštititi najbolji interes djeteta. Ovaj oblik zbrinjavanja djece bez roditeljskog staranja primjenjuje se kao krajnje sredstvo, zbog toga što većinom daje slabije rezultate u smislu kakvoće života, što često ima za posljedicu da jedan broj takvih osoba gotovo čitav svoj životni vijek provedu socijalno isključene i izdvojene.

¹⁶ Analiza položaja djece bez roditeljskog staranja /ili djece kojoj prijete gubitak roditeljskog staranja zasnovana na pravima djece, SOS Dječija sela BiH, Sarajevo, 2010, str. 22.

¹⁷ Smjernice za procjenu i utvrđivanje najboljeg interesa djeteta, Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 2018, str. 63.

Djeca smještena u institucijama ne uživaju podjednaku zaštitu države, prije svega jer ne postoje standardi institucionalnog zbrinjavanja. Evidentirano je kršenje osnovnih prava ove djece: da učestvuju u organizovanju života, što obuhvata, na primjer, izbor jelovnika, odjeće i obuće, mogućnost da stiču osnovne životne vještine, kao što je priprema hrane, osposobljavanje za samostalni život, sticanje samopouzdanja i sl.¹⁸

Nažalost, iz naprijed navedenog možemo primjetiti da djeca bez roditeljskog staranja koja više godina borave u institucijama u lokalnoj zajednici, često su izvrgnuta podsmijehu svojih vršnjaka u školi, socijalno su isključena i izolirana su od strane vršnjaka i društva.

Uzroci pojave diskriminacije u institucionalnom smještaju su višestruki: velike institucije su neprilagođene potrebama i pravima djece, djeca dugo borave u njima, nedovoljan broj stručnog kadra za rad sa djecom, nedovoljna je informisanost i senzibilizacija javnosti o položaju i problemima djece bez roditeljskog staranja, prisutne su predrasude i stereotipi, izraženi su kulturološki i tradicionalni uticaji, siromaštvo u državi, itd. Posljedice za djecu su takođe brojne: problemi u ponašanju, emotivna preosjetljivost, depresivnost, stidljivost, agresivnost, maloljetničko prestupništvo, ovisnosti, suicidalne predispozicije. Stoga, država treba osigurati da u uslovima institucionalnog zbrinjavanja bude dovoljan broj odgajatelja koji omogućava individualizovanu pažnju svakom pojedinačnom djetetu i prema potrebi pruža priliku da se dijete veže za nekog konkretnog odgajatelja. Pored toga, odgajatelji trebaju biti raspoređeni u ustanovi na način da mogu uspješno implementirati namjere i ciljeve ustanove i osigurati zaštitu djece.¹⁹

Navedeno upućuje na zaključak da ustanove koje pružaju institucionalno zbrinjavanje trebaju biti male, organizovane, da raspolažu sa dovoljnim brojem kvalifikovanog osoblja, kako bi se stvorilo okruženje slično porodičnom a sve na osnovu prava i potreba djeteta.

¹⁸ Analiza položaja djece bez roditeljskog staranja /ili djece kojoj prijete gubitak roditeljskog staranja zasnovana na pravima djece, SOS Dječija sela BiH, Sarajevo, 2010, str. 18.

¹⁹ Smjernice za alternativno zbrinjavanje djece, SOS Children's Villages International, Generalna skupština UN, 2009, str. 23.

Treći dio

Instituti zaštite djeteta bez roditeljskog staranja i zadaci centra za socijalni rad/organa starateljstva

1. Instituti zaštite djeteta bez roditeljskog staranja i zadaci centra za socijalni rad/organa starateljstva

Pored podjele oblika zbrinjavanja djeteta bez roditeljskog staranja na vaninstitucionalnu i institucionalnu zaštitu, kod vaninstitucionalnog zbrinjavanja djeteta, zakonodavstvo iz ove oblasti poznaje tri oblika zaštite ove skupine djece: starateljstvo, hraniteljstvo i usvojenje.

Prema odredbama PZ FBiH za pružanje stručne pomoći i zaštite prava i interesa djeteta i ostalih članova porodice, za rješavanje sporova između članova porodice, kao i u svim slučajevima poremećenih porodičnih odnosa nadležan je CSR kao organ starateljstva, sud i osoba ovlaštena za posredovanje. U kantonima i općinama u kojima nije osnovan CSR poslove iz stava 1. ovog člana i druge poslove starateljstva određene ovim Zakonom vrši općinska služba kojoj je povjereno vršenje tih poslova (čl 5. st. 1 i 2 . PZ FBiH). Ovo znači da organ starateljstva ima veliki broj zadataka i ovlaštenja, kako u oblasti starateljskog prava, tako i u ostalim oblastima porodičnog prava.

Poslovi i zadaci organa starateljstva u oblasti starateljstva se mogu podijeliti u tri grupe:

1. Neposredni poslovi su oni poslovi koje organ starateljstva obavlja onda kada neposredno vrši starateljstvo, odnosno kada sam obavlja poslove koje inače obavlja staratelj imenovan šticeniku.

2. Poslove rukovođenja organ starateljstva obavlja u vezi sa stavljanjem pod starateljstvo i o imenovanju staratelja, te s vršenjem i prestankom njegove funkcije.

3. Poslovi nadzora i pomoći koje obavlja organ starateljstva obezbjeđuju pravilno vršenje starateljske funkcije, odnosno preventivnu i kurativnu zaštitu interesa šticenika.²⁰

U dijelu koji se odnosi na prava djeteta i njegovu zaštitu prema PZ FBiH organ starateljstva preduzima potrebne mjere radi zaštite prava i najboljeg interesa djeteta (čl.150. st.1. PZ FBiH); upozorava na propuste i pruža pomoć roditeljima (čl.151. PZ FBiH); određuje i vrši nadzor nad ostvarivanjem roditeljskog staranja (čl.152. PZ FBiH); podnosi prijedlog za pokretanje postupka za oduzimanje roditelju prava da živi sa djetetom (čl. 350.st. 2. PZ FBiH); podnosi prijedlog za pokretanje postupka za oduzimanje i vraćanje roditeljskog staranja (čl.351.st. 1. i 6. PZ FBiH);

²⁰ Bubić S. Traljić N., Roditeljsko i starateljsko pravo, Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2007, str. 244.

učestvuje u određivanju izdržavanja za dijete i u postupku ostvarivanja njegovog izdržavanja (čl. 237-243. PZ FBiH); učestvuje u postupku pred sudom u kojem se odlučuje o tome s kojim će roditeljem dijete živjeti i o održavanju ličnih odnosa i neposrednih kontakata (čl. 281-285. PZ FBiH); donosi odluke o smještaju djeteta i povjeravanju njegovog čuvanja i odgoja drugoj osobi ili ustanovi (čl. 147. PZ FBiH) i učestvuje u određivanju i izmjeni ličnog imena djeteta (čl. 3, 4 i 7 Zakona o ličnom imenu).

Prema tome, organ starateljstva je obavezan poštovati princip najbolji interes djeteta pri donošenju bilo koje odluke koja se tiče djeteta. Načelo najboljeg interesa djeteta govori da pri donošenju svih odluka ili izvršenju postupaka koji utiču na dijete, ili na djecu kao skupinu, najvažnija mora biti dobrobit djeteta.

2. Starateljstvo

Prema odredbama PZ FBiH starateljstvo je oblik zaštite maloljetnih osoba bez roditeljskog staranja i punoljetnih osoba koje nisu sposobne ili koje nisu u mogućnosti starati se o sebi, svojim pravima, interesima i obavezama (čl. 160 PZ FBiH). Takođe, starateljstvo je oblik vaninstitucionalne zaštite djece bez roditeljskog staranja zastupljen u praksi socijalne i porodično pravne zaštite na području FBiH.²¹

Naprijed navedeno upućuje na zaključak da se zaštita osoba koje se zbog uzrasta ili zbog zdravstvenog stanja ne mogu starati o sebi prvenstveno ostvaruje ovom ustanovom.

Svrha starateljstva je zamjena roditeljskog staranja, odnosno zaštita osobnosti i interesa punoljetnih štićenika, naročito njihovim liječenjem i osposobljavanjem za samostalan život i rad (čl.161 PZ FBiH).

Budući da maloljetna osoba bez roditeljskog staranja nije sposobna starati se o sebi, svojim pravima, interesima i obavezama, neophodna joj je pomoć drugih osoba, tačnije staratelja kako bi se starateljstvom obezbjedila zaštita njezine ličnosti, prava i interesa ali i liječenje i osposobljavanje za život i rad te zaštita imovine, ukoliko je posjeduje.

Poslove u oblasti starateljstva, organ starateljstva može vršiti na dva načina:

1. Posredno, imenovanjem staratelja ili
2. Neposredno, ako to zahtijevaju interesi štićenika i okolnosti slučaja.

O posrednom vršenju starateljstva se radi onda kada organ starateljstva cjelokupno staranje o ličnosti, pravima, interesima i imovini štićenika povjeri staratelju koji tu dužnost obavlja pod nadzorom ovog organa. Neposredno vršenje starateljstva se sastoji u tome da organ starateljstva sam neposredno obavlja dužnost staratelja. Za vršenje dužnosti staratelja imenuje se osoba zaposlena u organu starateljstva (čl. 165. st.4. PZ FBiH). Organ starateljstva će čim utvrdi da za to postoji razlog dijete staviti pod starateljstvo, kako bi se spriječilo da ono ostane bez potrebne brige, njege i zaštite.

²¹ Miković. B., „Vaninstitucionalni oblici zaštite djece bez roditeljskog staranja sa posebnim osvrtom na praksu J.U. Kantonalnog centra za socijalni rad Sarajevo“, „Naša škola“, br. 44/08, Sarajevo, 2008, str. 8.

PZ FBiH precizno određuje da se pod starateljstvo stavljaju sljedeće maloljetne osobe:

- a) „čiji su roditelji umrli, nestali, nepoznati ili su nepoznatog boravišta duže od tri mjeseca;
- b) čijim roditeljima je oduzeto roditeljsko staranje;
- c) čiji roditelji nisu stekli poslovnu sposobnost, ili im je ona oduzeta ili ograničena i
- d) čiji su roditelji odsutni, spriječeni ili nesposobni redovno starati se o svom djetetu, a nisu povjerali njegovu čuvanje i odgoj osobi za koju je organ starateljstva utvrdio da ispunjava uvjete za staratelja“ (čl. 186. PZ FBiH).

Citirana odredba jasno pokazuje da će se maloljetna osoba staviti pod starateljstvo onda kada roditelj nad njom ne ostvaruje roditeljsko staranje. Sve dok su roditelji ili bar jedan roditelj u stanju i žele se pravilno starati o djetetu, u našem pravu ne postoji razlog niti mogućnost stavljanja maloljetne osobe pod starateljstvo.

Za staratelja se imenuje osoba koja ima osobna svojstva i sposobnost za vršenje dužnosti staratelja, a koja prije toga pristane da bude staratelj (čl. 165. st. 2 PZ FBiH). Svaka osoba koju organ starateljstva namjerava imenovati za staratelja ima pravo prihvatiti ili odbiti starateljsku funkciju. Staratelj svoju funkciju vrši samostalno ali pod nadzorom organa starateljstva. Zakonodavac u regulisanju svih pitanja koja se odnose na staratelja stalno ima u vidu fizičku osobu. Odstupanje od ovog pravila postoji u slučaju neposrednog vršenja starateljstva. Tu organ starateljstva kao pravna osoba vrši neposredno staranje, bez određivanja staratelja. Ipak zakon normira da u ovom slučaju organ starateljstva za vršenje dužnosti staratelja imenuje osobu zaposlenu u organu starateljstva, što znači da poslove staratelja i u ovom slučaju obavlja fizička osoba.

Prema čl. 169 PZ FBiH normirano je da se za staratelja ne može imenovati:

- a) „osoba kojoj je oduzeto roditeljsko staranje;
- b) osoba kojoj je oduzeta ili ograničena poslovna sposobnost;
- c) osoba čiji su interesi u suprotnosti sa interesima štíćenika;
- d) osoba od koje se, s obzirom na njeno ranije i sadašnje vladanje, osobna svojstva i odnose sa štíćenikom i njegovim roditeljima, ne može očekivati da će pravilno vršiti dužnosti staratelja;
- e) osoba sa kojom je štíćenik sklopio ugovor o doživotnom izdržavanju.“

Kada je riječ o uslovima za imenovanje staratelja iz naprijed citirane zakonske odredbe, vidljivo je da je zakonodavac pomenute uslove podijelio na pozitivno i negativno određene. Kao pozitivno određene uslove normirao je lična svojstva i sposobnost za vršenje dužnosti staratelja, te prethodni pristanak da bude staratelj. Negativno određeni uslovi definisani su čl.169 PZ FBiH i u slučaju da neki od ovih uslova postoje na strani osobe koja treba da se imenuje za staratelja, takvoj osobi se ne smije povjeriti dužnost staratelja jer se ne može očekivati da će je ona uspješno izvršavati.

Nakon utvrđenja potrebe za stavljanjem osobe pod starateljstvo i donošenja rješenja o tome, organ starateljstva donosi rješenje o imenovanju staratelja, osim ako se odluči za neposredno vršenje starateljstva. U rješenju o imenovanju staratelja organ starateljstva određuje njegove dužnosti i prava i ovim rješenjem može ako je to u interesu šticećenika ograničiti njegova ovlaštenja i odlučiti da neke poslove staratelja obavlja neposredno. Staratelj vrši svoje dužnosti prema ličnosti šticećenika nakon što rješenje o imenovanju za staratelja postane pravosnažno a u pogledu šticećenikove imovine nakon što mu se ona preda na upravljanje ukoliko je ima.

U kontekstu dužnosti staratelja maloljetnog šticećenika porodično zakonodavstvo u BiH apostrofira da je staratelj dužan kao roditelj starati se o njegovoj ličnosti posebno o zdravlju, obrazovanju i osposobljavanju za samostalan život, te tako zapravo promovira najbolji interes djeteta i sprovodi u djelo obavezu države da uvažava prava djeteta, koje je od strane državnog organa zbrinuto radi zaštite i brige o njemu.²² U ovom smislu, zaštita se obezbjeđuje i davanjem odobrenja organa starateljstva za donošenje odluka koje se tiču obrazovanja šticećenika.

Posebno važan segment zaštite o ličnosti maloljetnog šticećenika odnosi se na obavezu staratelja o staranju o smještaju maloljetnog šticećenika. Odluku o smještaju donosi organ starateljstva. Primjenjujući standard „najbolji interes djeteta“ organ starateljstva će čuvanje i odgoj djeteta bez roditeljskog staranja povjeriti staratelju, drugoj osobi ili ustanovi.

²² Habul. Udž., „Primjena standarda „Najbolji interes djeteta“ u starateljskoj zaštiti djece bez roditeljskog staranja (pravni okvir i praksa)“, Zbornik radova, Drugi međunarodni naučni skup, Dani porodičnog prava: „Najbolji interesi djeteta u zakonodavstvu i praksi“, Pravni fakultet, Univerzitet „Džemal Bijedić“, Mostar, 2014, str. 159- 160.

Dakle, primjena standarda „najbolji interes djeteta“ u starateljskoj zaštiti djece bez roditeljskog staranja dolazi do posebnog izražaja u odlučivanju o povjeravanju štíćenika na odgoj i čuvanje.

Ovlaštenja staratelja pri zastupanju štíćenika zavise i od uzrasta maloljetnika. Maloljetni štíćenik koji je navršio 14 godina može sam sklapati pravne poslove kojim stíče prava, ukoliko zakon ne odredi drugačije. Pri sklapanju tih pravnih poslova staratelj ga ne zastupa, niti mu je potrebno njegovo odobrenje. Štíćenik mlađi od 14 godina je potpuno poslovno nesposoban i zastupa ga staratelj, uz samo ona ograničenja koja su normirana zakonom.

O imovini štíćenika staratelj treba da se stara kao dobar roditelj, mora je sačuvati od propadanja, uništenja i umanjenja a ako postoji mogućnost trebalo bi da je i uveća. Prije predaje štíćenikove imovine staratelju na upravljanje vrši se njen popis i procjena koju vrši komisija koju osniva organ starateljstva.

Nakon popisa i procjene, imovina se predaje staratelju na upravljanje. Ova predaja izostaje jedino kada se za staranje o njoj određuje staratelj imovine. Otudjenje i opterećenje štíćenikove imovine je moguće samo ako to služi njegovim najboljim interesima ako se iz drugih sredstava ne može osigurati njegovo školovanje, odgoj, izdržavanje.²³

Drugim riječima, staratelj je dužan da se savjesno stara o upravljanju imovinom štíćenika, te da poduzima sve potrebne mjere za njenu zaštitu, budući da imovina osigurava razvoj ličnosti štíćenika.

Što se tiče pribavljanja materijalnih sredstava, staratelj nije obavezan iz svojih sredstava izdržavati štíćenika, osim ako mu je on bračni ili vanbračni partner ili blizak srodnik kojeg je po zakonu dužan izdržavati. Staratelj ova sredstva obezbjeđuje prvo iz prihoda štíćenika ukoliko ih on ima, ako ih nema staratelj sredstva treba da obezbjedi od osoba koje su zakonom obavezne izdržavati štíćenika. Tek ako se ni na taj način ne mogu osigurati sredstva ona se pribavljaju iz imovine štíćenika opterećenjem ili otudjenjem pokretnih i nepokretnih stvari iz štíćenikove imovine uz prethodni pristanak organa starateljstva. Ukoliko štíćenik nema imovine izdaci za izdržavanje i provođenje mjera se podmiruju iz sredstava dobijenih za štíćenika po osnovu socijalne zaštite.

Staratelj je dužan svake godine kao i onda kada to zatraži organ starateljstva, podnijeti mu izvještaj i polaganje računa o svome radu i o stanju štíćenikove imovine. U slučaju neposrednog

²³ Bubić S. Traljić N., Roditeljsko i starateljsko pravo, Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2007, str. 255.

vršenja starateljstva izvještaj je dužna podnijeti osoba zaposlena u organu starateljstva a koju je ovaj organ imenovao za vršenje dužnosti staratelja.

Pored dužnosti staratelj ima i određena prava koja su utvrđena čl.181.PZ FBiH. Ta prava su: pravo na mjesečnu naknadu koja zavisi od rada i zalaganja staratelja u zaštiti štićenikovih prava i interesa; pravo staratelja na naknadu opravdanih troškova a opravdani su samo oni troškovi koji su bili zaista potrebni za zaštitu prava i interesa štićenika i koje staratelj nije mogao izbjeći; mogućnost određivanja nagrade staratelju, ako se on posebno istakao i zalagao u vršenju svoje starateljske dužnosti.

Kako uspješno obavljanje dužnosti staratelja u većini slučajeva zahtijeva veliko angažovanje i zalaganje, ne može se očekivati da će staratelj svoje dužnosti izvršavati bez ikakve naknade. Kada staratelj zna da će dobiti naknadu za svoj rad, on ne samo da će prije prihvatiti tu funkciju, već će nastojati da uloži više napora i vremena, bit će požrtvovaniji u radu. Sve ovo doprinjet će da se maksimalno osigura zaštita interesa štićenika.

Prema PZ FBiH starateljstvo nad maloljetnim osobama prestaje sticanjem poslovne sposobnosti, usvojenjem ili prestankom razloga iz čl.186 PZ FBiH zbog kojih je maloljetna osoba stavljena pod starateljstvo.

Iz ove zakonske odredbe vidljivo je da prestankom bilo kojeg razloga zbog kojeg je maloljetna osoba stavljena pod starateljstvo ima za posljedicu i prestanak starateljstva pošto za njim više nema potrebe.

Organ starateljstva produžiti će pružati odgovarajuće oblike socijalne i druge zaštite osobi nad kojom je prestalo starateljstvo zbog nastupanja punoljetstva ako se ona do tog vremena nije uspjela osposobiti za samostalan život i rad (čl. 190 st. 2. PZ FBiH).

Drugim riječima potreba za pružanjem zaštite punoljetnom štićeniku nad kojim je prestalo starateljstvo, može postojati i nakon nastupanja punoljetstva. To je slučaj kada štićenik do punoljetstva nije uspio osposobiti se za samostalan život i rad, te je organ starateljstva dužan produžiti mu pružati odgovarajuće oblike socijalne i druge zaštite.

Ako osoba nad kojom je po nastupanju punoljetstva prestalo starateljstvo, a koja zbog psihofizičkih nedostataka nije sposobna starati se o svojoj osobnosti, pravima i interesima, staratelj, uz odobrenje organa starateljstva ili organ starateljstva neposredno, pokreće kod nadležnog suda postupak za oduzimanje poslovne sposobnosti ovoj osobi u cilju njenog ponovnog stavljanja pod starateljstvo (čl. 191 PZ FBiH).

Ovo bi značilo, da nad ovakvom osobom prestaje starateljstvo koje je trajalo za vrijeme njegovog maloljetstva, te se ona u ovom slučaju stavlja pod starateljstvo nad punoljetnom osobom kojoj je oduzeta ili ograničena poslovna sposobnost.

3. Hraniteljstvo

Prema odredbama Zakona o hraniteljstvu, hraniteljstvo je oblik zaštite izvan vlastite porodice kojom se djetetu ili odraslom licu osigurava odgovarajući porodični smještaj i zaštita u hraniteljskoj porodici (čl. 2). Ovo znači da je hraniteljstvo usluga socijalne zaštite, kojom se djeci i odraslim licima koja su privremeno ili trajno lišena roditeljskog, odnosno porodičnog staranja, omogućava zaštita u porodičnom okruženju.

Sa stanovišta socijalnog zakonodavstva to je jedan od oblika zaštite djeteta bez roditeljskog staranja, a sa stanovišta porodičnog zakonodavstva, pošto se dijete povjerava na brigu drugoj porodici, ova ustanova se svrstava u porodično-pravne odnose ili institute porodičnog prava.²⁴

Hraniteljstvo može biti:

- a) „Tradicionalno koje podrazumijeva dugoročni smještaj u hraniteljsku porodicu;
- b) Specijalizovano koje je usmjereno na brigu i zaštitu djece sa poteškoćama u razvoju, odgojno zanemarenoj djeci kao i djeci žrtvama porodičnog i drugog nasilja;
- c) Hitno koje traži zbrinjavanje djece u situacijama kada im se zbog njihove sigurnosti mora osigurati privremeni smještaj u hraniteljsku porodicu, do stvaranja uslova za povratak u biološku porodicu ili drugi oblik zaštite;
- d) Povremeno kojim se djetetu pruža usluga privremenog smještaja tokom pripreme za stalni smještaj u tu hraniteljsku porodicu, ili za dijete koje je na dužem smještaju u ustanovi socijalne zaštite radi njegovog prilagođavanja na porodični način života odnosno pripreme za samostalan život.“²⁵ Shodno tome, ovako izvršena podjela hraniteljstva značila bi implementaciju hraniteljstva prema specifičnim potrebama hranjenika.

Hraniteljstvo prema statusu se dijeli na:

- a) Nesrodničko hraniteljstvo je hraniteljstvo koje obavlja hranitelj koji nije u krvnom ili tazbinskom srodstvu sa hranjenikom;

²⁴ Miković. B., „Vaninstitucionalni oblici zaštite djece bez roditeljskog staranja sa posebnim osvrtom na praksu J.U. Kantonalnog centra za socijalni rad Sarajevo“, „Naša škola“, br. 44/08, Sarajevo, 2008, str. 10.

²⁵ SOS dječija sela BiH, preuzeto sa: https://www.testniserver.info/sos-ds.ba/wp-content/uploads/2018/10/SOS_Hraniteljstvo_Brosura20x20_12-2017.pdf; pristup 04.01.2021 godine.

b) Srodničko hraniteljstvo je hraniteljstvo koje obavlja hranitelj koji je u krvnom odnosno tazbinskom srodstvu sa hranjenikom kada je takav oblik zaštite u njegovom najboljem interesu.

Svrha hraniteljstva se, naročito u ranijim vremenima, pretežno ogledala u tome da se u vrijeme velikih društvenih potresa i masovnih ljudskih stradanja (ratovi, revolucije, zemljotresi, epidemije itd.) djetetu koje je ostalo bez roditelja ili roditeljskog staranja pruže privremena zaštita i utočište, dok ne prođu izuzetne okolnosti koje su stvorile potrebu za hraniteljstvom, odnosno dok postoji potreba za staranjem nad djetetom.²⁶

U ovom slučaju hraniteljstvo predstavlja pogodan oblik zaštite jer se djeci bez roditeljskog staranja omogućava pronalazak doma, očuvanje ličnog i porodičnog identiteta, kao i mogućnost vraćanja roditeljima ukoliko se utvrdi da su se stekli uslovi za to.

KPD posebno ističe važnost sprečavanja razdvajanja djeteta od njegove porodice, a u slučaju da je to u njegovom najboljem interesu, dijete treba biti smješteno u porodični oblik alternativne zaštite. Kada su djeca privremeno ili trajno lišena odrastanja u porodičnom okruženju, ona imaju pravo na posebnu zaštitu, pomoć i alternativno zbrinjavanje. Alternativna zaštita djece bez roditeljskog staranja može uključivati starateljstvo, hraniteljstvo, usvojenje i ukoliko je to potrebno, smještaj u odgovarajuće institucije za brigu o djeci uzimajući u obzir poželjnost kontinuiteta u odgoju djeteta kao i djetetovog etničkog, vjerskog, kulturnog i jezičkog porijekla.²⁷

Ovo bi značilo da sve odluke koje se odnose na alternativnu zaštitu djece bez roditeljskog staranja trebaju voditi računa o tome da je poželjno da dijete ostane u svom poznatom okruženju, kako bi se olakšao kontakt sa njegovom biološkom porodicom, da se ne bi poremetilo njegovo školovanje te kulturni i socijalni način života.

Hraniteljstvo, kao i drugi oblici alternativnog zbrinjavanja djece, primjenjuje se samo onda kada su neophodni s tim da se moraju poštovati uslovi propisani radi osiguranja prava i najboljeg interesa hranjenika.²⁸ Važno je naglasiti da najbolji interes djeteta zahtijeva da se dijete zadrži u vlastitoj

²⁶ Draškić. M., Porodično pravo i pravo djeteta, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, 2015, str. 301.

²⁷ Unicef for every child, preuzeto sa;

<https://www.unicef.org/bih/media/701/file/Svako%20dijete%20treba%20porodicu%20Infomativni%20list.pdf>; pristup 08.04.2021 godine.

²⁸ Smjernice za procjenu i utvrđivanje najboljeg interesa djeteta, Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 2018, str. 59.

porodici, a ako je zbrinuto u hraniteljsku porodicu, dok mu se pruža taj oblik zaštite treba stvarati uslove za povratak djeteta u njegovu porodicu, a ako to nije moguće, treba naći odgovarajuće i trajnije rješenje, kakvo je usvojenje.

Prema odredbama čl. 33. Zakona o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom FBiH o smještaju lica u drugu porodicu kao i o prestanku smještaja, odlučuje organ starateljstva na čijem području lice ima prebivalište. Prema tome, organ starateljstva koji je donio odluku o smještaju lica u drugu porodicu, obavlja nadzor nad tom porodicom, pruža pomoć toj porodici i redovnim obilaskom održava stalnu vezu sa smještenim licem.

Za realizaciju smještaja organ starateljstva je dužan pribaviti pismenu saglasnost roditelja, ukoliko nisu lišeni roditeljskog prava, odnosno staratelja ili usvojioca, kao i djeteta starijeg od 15 godina.²⁹

Shodno tome, porodica u kojoj je dijete smješteno, ne može preduzimati, bez saglasnosti roditelja, usvojioca ili organa starateljstva, važnije mjere u pogledu ličnosti djeteta, a naročito predati ga nekom drugom licu na čuvanje i njegu, prekinuti školovanje, promijeniti vrstu škole itd.

Prema odredbama čl. 17. st. 1. Zakona o hraniteljstvu FBiH lice koje želi biti hranitelj mora:

- a) „biti državljanin Bosne i Hercegovine;
- b) biti punoljetno;
- c) imati prebivalište u FBiH;
- d) imati poslovnu sposobnost;
- e) imati zdravstvenu sposobnost;
- f) imati završeno najmanje srednjoškolsko obrazovanje;
- g) imati dokaz da članovi hraniteljske porodice nemaju neizmirenih poreskih obaveza;
- h) imati kompetencije za zaštitu, čuvanje, njegu, odgoj i zadovoljavanje drugih potreba prema stručnoj procjeni organa starateljstva;

²⁹ Miković. B., „Vaninstitucionalni oblici zaštite djece bez roditeljskog staranja sa posebnim osvrtom na praksu J.U. Kantonalnog centra za socijalni rad Sarajevo“, „Naša škola“, br. 44/08, Sarajevo, 2008, str. 10.

- i) imati stambene i materijalne uvjete za obavljanje hraniteljstva koje će propisati federalni ministar rada i socijalne politike.“

Navedene odredbe govore o širokoj lepezi postavljenih uslova koje moraju ispunjavati hranitelji i hraniteljske porodice, kako bi uspješno mogli vršiti roditeljsku dužnost, naročito u pogledu adekvatnog njegovanja, vaspitanja, obrazovanja, osposobljavanja i pripreme djeteta za samostalan život.

Prema odredbama čl.19. Zakona o hraniteljstvu FBiH dobna razlika između hranitelja i hranjenika djeteta ne može biti manja od 25 i veća od 50 godina života. Izuzetno od prethodno navedenog, dobna razlika između hranitelja i hranjenika djeteta može biti manja od 25 i veća od 50 godina života, ako je to u najboljem interesu djeteta, što procjenjuje stručni tim organa starateljstva. Hranitelj ne može biti osoba mlađa od 25 i starija od 65 godina života, izuzev kod srodničkog hraniteljstva, ili ako je to u najboljem interesu hranjenika.

Citirane odredbe decidno upućuju na zaključak da se u svakom pojedinačnom slučaju smještaja djeteta u hraniteljsku porodicu, najbolji interes djeteta treba biti na prvom mjestu, iz razloga što je svrha hraniteljstva upravo zaštita djeteta, a ona se može ostvariti samo ako su hraniteljstvom zadovoljeni svi naprijed navedeni uslovi.

Hranitelj koji primi dijete u svoju porodicu dužan je da ga čuva, vaspitava, obrazuje a posebno da se stara o tome da se dijete osposobi za samostalan život i rad.³⁰ Sve ovo doprinosi da dijete u hraniteljskoj porodici ima mogućnost sticanja pozitivnog iskustva porodičnog života kao i učenja uloga i odgovornosti u porodici.

Takođe, prema Zakonu o hraniteljstvu FBiH u hraniteljsku porodicu može biti smješteno najviše troje djece, s tim da ukupan broj djece koja žive u hraniteljskoj porodici, računajući i djecu hranitelja, ne može biti veći od petero (čl. 21. st. 1).

Svaka osoba koja želi biti hranitelj podnosi prijavu za obavljanje hraniteljstva organu starateljstva prema mjestu svog prebivališta, odnosno boravišta na obrascu prijave za obavljanje hraniteljstva koju propisuju federalni ministar. Uz prijavu prilaže se i pisana saglasnost članova porodice za obavljanje hraniteljstva i druga dokumentacija koju organ starateljstva ne može pribaviti po službenoj dužnosti.

³⁰ Draškić. M., Porodično pravo i pravo djeteta, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, 2015, str. 305.

U roku 30 dana od dana prijema prijave organ starateljstva utvrđuje da li podnosilac prijave i članovi njegove porodice ispunjavaju zakonske uslove za vršenje dužnosti hranitelja iz čl. 17. i 19. Zakona o hraniteljstvu FBiH, te da li postoji neka od zakonskih smetnji. Na osnovu utvrđenog činjeničnog stanja organ starateljstva daje stručnu procjenu o ispunjavanju uvjeta propisanih zakonom za podnosioca prijave i za članove njegove porodice. Kod davanja stručne procjene organ starateljstva na osnovu intervjua i drugih stručnih metoda razmatra i procjenjuje motive osobe i članova njegove porodice za obavljanje hraniteljstva, odnose u porodici i njihov utjecaj na prihvaćanje hranjenika u porodicu kao zamjensku porodicu te njihove psihofizičke sposobnosti. Nakon dobijanja pozitivne stručne procjene podnositelj prijave i njegov bračni partner odnosno vanbračni partner u skladu sa zakonom imaju obavezu proći odgovarajuću edukaciju koju provodi nadležno ministarstvo. U roku od osam dana od dana pribavljanja pozitivnog stručnog mišljenja edukatora, organ starateljstva podnosiocu prijave izdaje rješenje o ispunjavanju uvjeta za obavljanje hraniteljstva.

Hranitelj ima pravo na odgovarajuću naknadu, čija visina ovisi o broju i vrsti smještenih hranjenika. Hraniteljsku naknadu obračunava organ starateljstva koji je donio rješenje o priznavanju prava na smještaj i upućivanju u hraniteljsku porodicu. Hranitelj isto tako ima pravo i na naknadu za izdržavanje hranjenika a koja se odnosi na troškove smještaja i izdržavanje hranjenika, te njegove lične potrebe u skladu sa njegovim individualnim planom. Pored navedenog hranitelj ima pravo biti upoznat sa svim informacijama o hranjeniku i njegovom ranijem porodičnom životu, na sigurnost članova vlastite porodice, na stručnu pomoć u savladavanju poteškoća pri prijemu i odlasku hranjenika koji je bio smješten u njegovu porodicu, na osposobljavanje i edukacije koje organizira organ starateljstva itd.

Obaveza hranitelja je pripremiti sebe i porodicu za prihvata hranjenika, omogućiti da prilagođavanje hranjenika u porodicu bude uspješno, hranjenika pravilno njegovati i pružati mu primjeren smještaj, prehranu, odjeću, obuču, osigurati hranjeniku pristup obrazovnim, zdravstvenim, kulturnim i sportskim aktivnostima, starati se za očuvanje zdravlja hranjenika i da stekne radne sposobnosti te priprema hranjenika za povratak u vlastitu porodicu ili za odlazak kod drugog pružaoca smještaja.

Sam proces realizacije hraniteljstva prema odredbama Zakona o hraniteljstvu FBiH započinje sklapanjem odgovarajućeg ugovora o hraniteljstvu o međusobnim pravima i obavezama između

organa starateljstva i potencijalnog hranitelja, odnosno hranitelja koji se sklapa u pisanom obliku za svakog hranjenika pojedinačno, a nakon donošenja rješenja organa starateljstva o priznavanju prava i upućivanju na smještaj u hraniteljsku porodicu (čl. 30. st. 1). U istom kontekstu, ovim ugovorm određuje se:

- a) „dan otpočinjanja smještaja;
- b) uvjeti i način zadovoljavanja osnovnih i specifičnih potreba podrške hranjeniku i hranitelju;
- c) vrsta hraniteljstva za koju je ugovor sklopljen;
- d) vrsta i obim usluga koje su hranitelj i hraniteljska porodica obavezni osigurati smještenom hranjeniku;
- e) prava i obaveze ugovornih strana;
- f) kontaktiranje hranjenika sa biološkim roditeljima i srođnicima;
- g) visina naknade za izdržavanje hranjenika i način plaćanja;
- h) hraniteljska naknada i
- i) uvjeti za otkaz ugovora“ (čl. 30. st. 5).

Pored naprijed navedenog, Zakon o hraniteljstvu FBiH decidno utvrđuje i mogućnosti, odnosno slučajeve u kojima nastupa prestanak ugovora o hraniteljstvu i to:

- a) „smrću hranitelja ili smrću hranjenika;
- b) usvojenjem hranjenika;
- c) stupanjem u brak hranjenika;
- d) istekom roka, ako je ugovor zaključen na određeno vrijeme;
- e) otkazom ugovora;
- f) zbog neizvršavanja zakonskih i ugovornih obaveza, te
- g) drugih razloga zbog kojih se ugovorne obaveze više ne mogu izvršavati“ (čl. 31).

Dakle, kao što je vidljivo hraniteljstvo prestaje na nekoliko načina, te shodno tome organ starateljstva dužan je da donese odluku o raskidu hraniteljstva ako utvrdi da je prestala potreba za hraniteljstvom ili da hraniteljstvo više nije u najboljem interesu djeteta.

4. Usvojenje

Prema odredbama PZ FBiH, institut usvojenja normira na način da je to poseban oblik porodično-pravne zaštite djece bez roditelja ili bez odgovarajućeg roditeljskog staranja, kojim se zasniva roditeljski, odnosno srodnički odnos (čl. 91. st. 1). Iz ove definicije vidljivo je da usvojenjem nastaje roditeljski odnosno srodnički odnos, a ono ujedno predstavlja i vid zaštite djece bez roditeljskog staranja.

U savremenom pravu usvojenje predstavlja najkvalitetniji vid zaštite djece bez roditeljskog staranja, budući da dijete dobiva roditelje, dobiva porodicu i stječe uvjete za sretno odrastanje. U današnjem pravu cilj usvojenja nije produženje porodice usvojioca nego prvenstvena i prijeko potrebna zaštita prava i interesa usvojenog djeteta.³¹ Drugim riječima, za razliku od ranijih pravnih rješenja u kojima je osnovni cilj usvojenja bio produženje porodice usvojioca, danas možemo reći da je to porodično-pravno zbrinjavanje i zaštita djece bez roditeljskog staranja.

Najbolji interes djeteta je najvažniji uslov i osnovni kriterij pri donošenju svih odluka koje se tiču usvojenja.³² Bitno je naglasiti da je ovaj stav prihvaćen i u domaćem pravu, tako da organ starateljstva ne može donijeti nijednu odluku koja nije u najboljem interesu djeteta.

Prema odredbama PZ FBiH jasno je normirano koja osoba ne može biti usvojioc:

- a),, kojoj je dok traje nesposobnost oduzeto roditeljsko staranje;
- b) kojoj je ograničena ili oduzeta poslovna sposobnost;
- c) koja ne pruža dovoljno jamstva da će pravilno ostvarivati roditeljsko staranje;
- d) usvojiti ne može ni osoba kod čijeg bračnog partnera postoji jedna od okolnosti iz st. 1 ovog člana“ (čl. 97).

Naime, možemo vidjeti da je ovo zakonsko rješenje korisno za usvojenje maloljetnog djeteta, jer dati mogućnost usvojenja osobi koja ima neku od naprijed navedenih okolnosti bilo bi itekako rizično za dijete.

³¹ Huseinspahić. A., „Usvojenje u službi zaštite najboljeg interesa djeteta“, Zbornik radova, Drugi međunarodni naučni skup, Dani porodičnog prava: „Najbolji interesi djeteta u zakonodavstvu i praksi“, Pravni fakultet, Univerzitet „Džemal Bijedić“, Mostar, 2014, str. 202.

³² Smjernice za procjenu i utvrđivanje najboljeg interesa djeteta, Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 2018, str. 54.

Dijete isto tako ne može usvojiti srodnik po krvi u pravoj liniji ni brat, ni sestra. Staratelj ne može usvojiti svoga štićenika dok ga organ starateljstva ne razriješi dužnosti staratelja (čl. 93. st. 2. i 3 PZ FBiH).

Ovakom pravnom odredbom za pretpostaviti je da je zakonodavac zaštitio najbolji interes djeteta. On je krenuo od činjenice da je riječ o osobama koje su krvno-srodnički tijesno povezane. Bliskost srodstva koja među njima postoji razumijeva emocionalne i sve druge komponente bliskosti i povezanosti, pa se omogućavanjem usvojenja među ovim osobama ne bi postigli nikakvi pozitivniji pomaci u odnosu na već postojeće stanje. Staratelj ne može usvojiti svoga štićenika dok ga organ starateljstva ne razriješi dužnosti staratelja. Govoreći o zaštiti djece bez roditeljskog staranja za očekivati je da će se zadaci koji su postavljeni pred starateljem „preklapati“ sa zadacima koji su postavljeni pred usvojiocem, tako da je u interesu djeteta da se njegovo usvojenje omogući tek nakon što staratelj bude razriješen svoje dužnosti.

Prema odredbama čl. 95. PZ FBiH usvojioc može biti državljanin BiH, usvojioc može biti i strani državljanin ako je usvojenje u najboljem interesu djeteta i ako dijete ne može biti usvojeno u BiH. Usvojenje se ne može zasnovati bez prethodnog odobrenja federalnog organa nadležnog za poslove socijalne zaštite.

Dakle, ovdje postoje dva uslova koja nadležni organ posebno treba analizirati i posvetiti im pažnju prilikom donošenja odluke o usvojenju. Tako se usvojenje neće zasnovati bez prethodnog odobrenja federalnog organa nadležnog za poslove socijalne zaštite, a što nam samo potvrđuje da u ovom slučaju nadležni organi trebaju biti posebno oprezni. Veoma je bitno procijeniti momenat kada usvojenje od strane lica koje nije BiH državljanin uistinu i jeste u interesu djeteta. Ovo se čini izuzetno odgovornim zadatkom za koji je potrebno oformiti posebnu grupu stručnih lica, koja će biti kompetentna i odgovoriti datom zadatku.

Kada je u pitanju starosna dob osobe koja želi usvojiti dijete, zakonodavac je normirao da usvojioc može biti samo osoba koja je u životnoj dobi od 25 do 45 godina i koja je starija od usvojenika najmanje 18 godina. Ako postoje osobno opravdani razlozi usvojioc može biti i osoba starija od 45 godina ali dobna razlika između usvojioca i usvojenika ne smije biti veća od 45 godina (čl. 96. st.1 i 3 PZ FBiH).

Postavljajući ovakav uslov, vidimo da je zakonodavac želio zaštititi najbolji interes djeteta, dopuštajući u ovom slučaju da dijete bude usvojeno od osobe koja je u životnoj dobi kada je najbliža godinama u kojima roditelji rađaju djecu.

Usvojenje se može zasnovati samo kad je ono u interesu djeteta koje se usvaja odnosno usvojenika. U našem pravu može se usvojiti samo maloljetno dijete, bez obzira radi li se o potpunom ili nepotpunom usvojenju. Kada je u pitanju potpuno usvojenje može se usvojiti dijete do desete godine života.³³

Ovo se obrazlaže potrebom da ovako postavljena starosna dob odgovara interesima što većeg broja djece bez roditeljskog staranja, jer im se na taj način pruža mogućnost da budu usvojena, odnosno da steknu porodicu i dom.

U smislu čl. 94. st. 1. PZ FBiH ne može se usvojiti dijete prije isteka roka od tri mjeseca od njegovog rođenja s obzirom da u većini slučajeva odluku o davanju djeteta na usvojenje najčešće donose vrlo mlade majke odmah nakon rođenja djeteta, a sve to da bi se spriječilo donošenje nepromišljenih i ishitrenih odluka. Takođe, zakonodavac je propisao da se ne može usvojiti dijete maloljetnih roditelja, ali po proteku jedne godine od njegovog rođenja, ovo dijete se može usvojiti ako nema izgleda da će se ono podizati u porodici bližih srodnika.

Dakle, ovdje ostavljeni rok od godine dana je dovoljno dug da bi roditelji ili drugi srodnici mogli preispitati svoju odluku da dijete daju na usvojenje.

U odredbi čl. 94 st. 3. PZ FBiH normira se privremena nemogućnost usvojenja djeteta čiji su roditelji nepoznati. Naime, ovo se dijete ne može usvojiti prije isteka tri mjeseca od njegovog napuštanja.

Kao što vidimo ova odredba ima za cilj, ostavljanje mogućnosti roditeljima da preispitaju i izmjene svoju odluku o napuštanju djeteta i da preuzmu staranje o djetetu.

Za usvojenje je potreban pristanak oba roditelja ili jednog roditelja djeteta, ako ovim zakonom nije drugačije određeno. Kada je riječ o davanju pristanka na usvojenje, ne smijemo zanemariti činjenicu da je zakonodavac odredio da u postupku zasnivanja usvojenja roditelj djeteta daje svoj

³³ Bubić S. Traljić N., *Roditeljsko i starateljsko pravo*, Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2007, str. 116.

pristanak na usvojenje pred organom starateljstva koji vodi postupak, a sve iz razloga kako bi se sa što većom preciznošću utvrdio najbolji interes djeteta.

Prema odredbama PZ FBiH za usvojenje nije potreban pristanak roditelja usvojenika:

- a) „kome je oduzeto roditeljsko staranje;
 - b) koji ne živi s djetetom, a tri mjeseca je u većoj mjeri zapustio staranje o djetetu;
 - c) koji je maloljetan, a nije sposoban shvatiti značenje usvojenja;
 - d) kome je ograničena ili oduzeta poslovna sposobnost;
 - e) kome je boravište nepoznato najmanje šest mjeseci, a u tom periodu se ne brine za dijete“
- (čl. 99).

Ovdje je sasvim jasno zašto zakonodavac ne traži pristanak roditelja za usvojenje. Logično je da od roditelja kojem je oduzeto roditeljsko staranje se ne može očekivati da će svoju mogućnost davanja ili uskraćivanja pristanka na usvojenje iskoristiti u svrhu zaštite interesa djeteta. Isto tako uskraćivanje pristanka na usvojenje od roditelja koji ne živi s djetetom, a tri mjeseca je u većoj mjeri zapustio staranje o djetetu nije izraz iskrene želje da zadrži dijete već na neki način može biti usmjereno na osvetu prema bračnom partneru. Takođe, neće biti potreban pristanak roditelja koji je maloljetan, a nije sposoban shvatiti značenje usvojenja, kao ni roditelja kome je ograničena ili oduzeta poslovna sposobnost jer ovakve osobe nisu u stanju brinuti se o zaštiti svojih prava i obaveza. Od roditelja čije je boravište nepoznato najmanje šest mjeseci a koji se u tom periodu ne brine za dijete nije potreban pristanak na usvojenje, ovo iz razloga što dužina čekanja da se ovaj roditelj javi ili vrati moglo bi ugroziti najbolji interes djeteta.

Kada je riječ o usvojenju djeteta u našoj državi ono se može zasnovati kao potpuno i nepotpuno. Potpunim usvojenjem se između usvojioca i njegovih srodnika, sa jedne strane, i usvojenika i njegovih potomaka, sa druge strane, zasniva neraskidiv odnos srodstva jednak krvnom srodstvu (čl. 113.st.1 PZ FBiH). Znači da se u ovom slučaju usvojenik potpuno integrira u porodicu usvojioca, a prekida sve veze sa svojom biološkom porodicom.

Potpunim usvojenjem prestaju međusobna prava i dužnosti usvojenika i njegovih krvnih srodnika, osim ako dijete usvoji maćeha ili očuh (čl.114. PZ FBiH).

Dakle, iz ove zakonske odredbe vidljivo je da u slučaju potpunog usvojenja od strane maćeha ili očuha, ne prestaju prava i dužnosti između usvojenika i roditelja koji je u braku sa usvojiocem.

Prema PZ FBiH potpuno se može usvojiti dijete do desete godine života (čl.101). Ranije zakonsko rješenje za potpuno usvojenje predviđalo je uzrast do pete godine života djeteta. Međutim, aktuelnim zakonskim rješenjem stvorio se prostor da se što većem broju djece bez roditeljskog staranja omogući da budu usvojena.

Osobe koje potpuno mogu usvojiti dijete su bračni partneri zajednički, maćeha ili očuh djeteta koje se usvaja, te vanbračni partneri koji žive najmanje pet godina u vanbračnoj zajednici. Shodno tome lica koja nisu u braku ili žive u vanbračnoj zajednici koja je trajala kraće od pet godina nikada ne mogu usvojiti dijete.

Nepotpunim usvojenjem nastaju između usvojioca, sa jedne strane, te usvojenika i njegovih potomaka, sa druge strane, prava i dužnosti koja prema zakonu postoje između roditelja i djece, osim ako zakonom nije drugačije određeno (čl.117.st. 1. PZ FBiH). Dakle, kao što vidimo odnos koji nastaje u slučaju nepotpunog usvojenja identičan je odnosu koji postoji između roditelja i djece.

Prema odredbi čl.103.st.1.PZ FBiH nepotpuno se može usvojiti dijete do navršene 18 godine života. Prema tome, od samog djeteta, njegovog emotivnog statusa, mogućnosti prilagođavanja na novu sredinu uveliko zavisi i uspjeh usvojenja.

PZ FBiH takođe normira da je za usvojenje djeteta starijeg od deset godina i sposobnog da shvati značenje usvojenja potreban njegov pristanak (čl.103.st.2). Drugim riječima, davanje pristanka djeteta na usvojenje predstavlja garanciju za uspješnu usvojeničku vezu.

Nepotpuno mogu usvojiti samo bračni partneri zajednički, jedan bračni partner uz pristanak drugoga, maćeha i očuh. Lice koje nije u braku i vanbračni partneri takođe mogu nepotpuno usvojiti, ali zakon za njih predviđa i dodatne uvjete. Naime u oba navedena slučaja usvojenje je moguće samo ako postoje naročito opravdani razlozi, a kada su u pitanju vanbračni partneri, vanbračna zajednica mora trajati najmanje pet godina, jer trajanje vanbračne zajednice od pet godina dokaz je da se ne radi

o sporadičnim vezama muškarca i žene, već se može pretpostaviti da se radi o stabilnoj životnoj zajednici.

Dijete ima pravo znati da je usvojeno. Usvojioци su dužni upozнati dijete da je usvojeno najkasnije do njegove sedme godine života, odnosno odmah nakon zasnivanja usvojenja ako je usvojeno starije dijete (čl. 92. st. 1 i 2 PZ FBiH). Kako bi usvojenje bilo u najboljem interesu djeteta, u postupku zasnivanja usvojenja organ starateljstva će postupati obrazivo i shodno tome upozорiti uvojiоce na obavezu da djetetu saopće da je usvojeno, pošto je to isključivo pravo djeteta zagantovano međunarodnim aktima.

Postupak za zasnivanje usvojenja pokreće se na zahtijev osobe koja želi usvojiti dijete. U postupku usvojenja posebno je naglašena uloga organa starateljstva, a naročito njegovo pravo i obaveza da utvrdи sve relevantne činjenice od kojih zavisi uspjeh usvojenja.³⁴ Organ starateljstva na osnovu priloženih, odnosno po službenoj dužnosti pribavljenih dokaza utvrđuje da li su ispunjeni uvjeti za zasnivanje usvojenja djeteta. Organ starateljstva po službenoj dužnosti pribavlja mišljenje o podobnosti osobe koja želi usvojiti dijete od organa starateljstva njenog prebivališta, kao i od porodičnog savjetovališta i drugih odgovarajućih organizacija i stručnjaka (socijalni radnik, psiholog, pedagog, ljekar i dr). Federalni ministar rada i socijalne politike u roku od 30 dana od dana stupanja na snagu ovog Zakona propisat će metode utvrđivanja podobnosti za usvojenje i način izrade mišljenja o podobnosti (čl.106 PZ FBiH).

Citirane zakonske odredbe upućuju na zaključak da sve navedene obaveze organa starateljstva i njegova široka ovlaštenja u dokaznom postupku su od posebnog značaja. Samo tako je moguće doći do stvarnih saznanja o usvojioцу i njegovoj podobnosti za usvojenje.

Prema odredbama PZ FBiH, za vođenje postupka za zasnivanje usvojenja nadležan je organ starateljstva mjesta prebivališta, odnosno boravišta djeteta ako se njegovo prebivalište ne može utvrditi. Osoba koja želi usvojiti dijete podnosi zahtijev organu starateljstva. U postupku usvojenja djeteta isključena je javnost (čl.105).

³⁴ Bubić S. Traljić N., Roditeljsko i starateljsko pravo, Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2007, str.122.

Ovakom pravnom odredbom, za pretpostaviti je da je zakonodavac zaštitio najbolji interes djeteta, jer tajnost usvojenja predstavlja pozitivno i praktično rješenje za sve učesnike u postupku. Tako je dijete zaštićeno od neprijatnih saznanja da je ostavljeno od bioloških roditelja a i biološki roditelji u tajnosti usvojenja, nalaze zaštitu svojih interesa. Oni, najčešće žele da njihovi motivi za davanje djeteta na usvojenje ostanu tajna, kako bi sačuvali svoju privatnost.

U postupku zasnivanja usvojenja roditelj djeteta, bračni partner osobe koja namjerava usvojiti dijete i dijete daju svoj pristanak za usvojenje pred organom starateljstva koji vodi postupak ili organom starateljstva svog prebivališta, odnosno boravišta, ako se prebivalište ne može utvrditi. Ako je pristanak dat pred organom koji ne vodi postupak zasnivanja usvojenja, ovaj organ ovjereni zapisnik odmah će dostaviti organu koji vodi postupak. Dijete svoj pristanak na usvojenje daje bez prisustva roditelja i osoba koje ga žele usvojiti (čl.107 PZ FBiH).

Ovako širok krug lica koji daju pristanak na usvojenje, zakonodavac je odredio prvenstveno da bi sa što većom preciznošću utvrdio najbolji interes djeteta.

Prema odredbama čl.108 PZ FBiH roditelj svoj pristanak na usvojenje može dati i prije pokretanja postupka zasnivanja usvojenja ali tek kad dijete navrší tri mjeseca života. Organ starateljstva upoznat će roditelja sa pravnim posljedicama njegovog pristanka i usvojenja prije nego on da pristanak na usvojenje. Pristanak se daje na zapisnik a ovjereni prijepis zapisnika uručuje se roditelju. Roditelj može odustati od pristanka na usvojenje u roku od 30 dana od dana potpisivanja zapisnika.

Roditelj čiji pristanak na usvojenje djeteta nije potreban kao i roditelj koji je pristao da dijete usvoje njemu nepoznati usvojioci, nije stranka u postupku (čl.108 st. 5. PZ FBiH).

Shodno navedenom, kako bi se cjelokupna procedura zasnivanja usvojenja ubrzala data je mogućnost da se roditelji o usvojenju svoga djeteta izjasne i prije pokretanja postupka za zasnivanje usvojenja, ali tek kada dijete navrší tri mjeseca života. U slučaju kada pristanak roditelja na usvojenje nije potreban ili kada roditelj nije stranka u postupku, takav roditelj ne može dobiti uvid u spise o usvojenju niti može ulagati pravne lijekove.

Prije donošenja rješenja o zasnivanju usvojenja organ starateljstva će bez naknade smjestiti dijete u porodicu budućih usvojioca na periodu od šest mjeseci. Za vrijeme trajanja ovog smještaja dijete će biti pod osobnim nadzorom organa starateljstva kako bi se utvrdilo da li je usvojenje u njegovom najboljem interesu (čl. 110 PZ FBiH).

Prema tome, sve naprijed opisane radnje poduzimaju se u cilju postizanja što orginalnije slike o adekvatnosti i funkcionalnosti zasnivanja željenog usvojenja.

Kada organ starateljstva utvrdi da će usvojenje biti u najboljem interesu za usvojenika donijet će rješenje kojim se usvojenje zasniva. U izreci rješenja o zasnivanju usvojenja organ starateljstva navodi: ime i prezime, datum i mjesto rođenja i državljanstvo usvojenika, ime i prezime jednog roditelja, matični broj i državljanstvo usvojioca, vrstu usvojenja i novo ime i prezime usvojenika. Protiv rješenja o zasnivanju usvojenja stranka može podnijeti žalbu u roku od osam dana od dana prijema rješenja. Usvojenje je zasnovano kada rješenje o usvojenju postane pravomoćno.

Organ starateljstva dužan je pravomoćno rješenje o zasnivanju usvojenja odmah dostaviti nadležnom matičaru radi upisa u matičnu knjigu rođenih. Federalni ministar pravde u roku od tri mjeseca od dana stupanja na snagu ovog Zakona propisat će način upisa u matičnu knjigu rođenih (čl. 111. st. 4 i 6. PZ FBiH).

Dakle, nakon ocjene svih navedenih okolnosti i nakon što je utvrdio da su ispunjeni svi uslovi za zasnivanje jednog funkcionalnog i po dijete prvenstveno korisnog usvojeničkog odnosa, organ starateljstva donijet će rješenje kojim se zasniva usvojenje.

Kada osnovna svrha usvojenja nije ispunjena, i kada usvojenje nije korisno za usvojenika, zakon predviđa mogućnost njegovog prestanka raskidom.

Za razliku od potpunog usvojenja koje se ne može raskinuti, PZ FBiH normira da nepotpuno usvojenje može raskinuti organ starateljstva po službenoj dužnosti ili na prijedlog usvojioca ako utvrdi da to zahtijevaju opravdani interesi maloljetnog usvojenika (čl.120. PZ FBiH).

Iako ova zakonska odredba ne navodi šta se smatra opravdanim interesima maloljetnog usvojenika, smatramo da različite okolnosti kao npr međusobni sukobi, nedolično ponašanje usvojenika, teške bolesti, oduzimanje poslovne sposobnosti itd mogu dovesti u pitanje kvalitet jedne usvojeničke veze. Bez obzira koliko nam se činili ozbiljni i opravdani razlozi za raskid usvojenja, radi osiguranja da odluka u svakom konkretnom slučaju zaista bude zasnovana na pravilnoj procjeni i ocjeni najboljeg interesa djeteta, nadležni organ u postupku donošenja odluke mora razmotriti, utvrditi i obrazložiti posljedice koje će odluka imati na dijete.

Četvrti dio
Rezultati istraživanja

Rezultati istraživanja

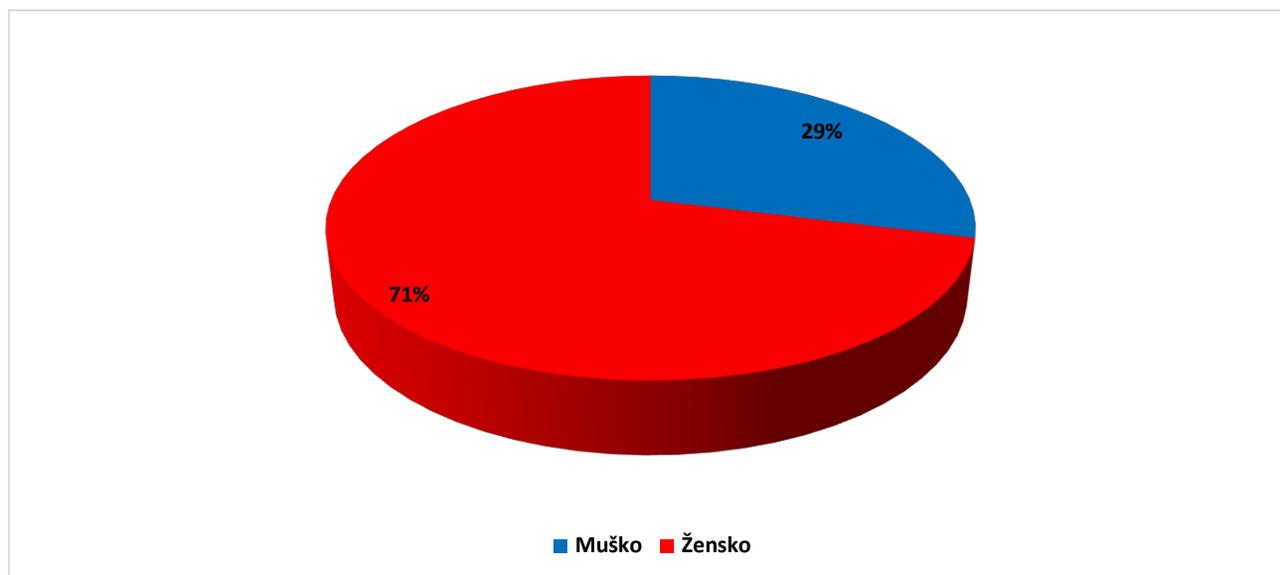
Istraživanje na temu „Zaštita djece bez roditeljskog staranja“ provedeno je u svih devet sarajevskih općina, odnosno službi socijalne zaštite i to: Stari Grad, Centar, Novo Sarajevo, Novi Grad, Ilidža, Hadžići, Vogošća, Ilijaš, Trnovo. U istraživanju je korištena metoda ispitivanja odnosno anketni upitnik sastavljen od 17 pitanja, formulisanih u skladu i sa zahtjevima naslova magistarskog rada. Istraživanjem je obuhvaćeno 38 ispitanika, profesionalaca zaposlenih u službama socijalne zaštite: 30 socijalnih radnika, 4 psihologa, 2 pedagoga i 2 pravnika.

a) Sociodemografski podaci o ispitanicima

Tabela broj 1: *Spolna struktura ispitanika*

Spol ispitanika ?	Broj
Muško	11
Žensko	27

Grafikon broj 1: *Spolna struktura ispitanika*

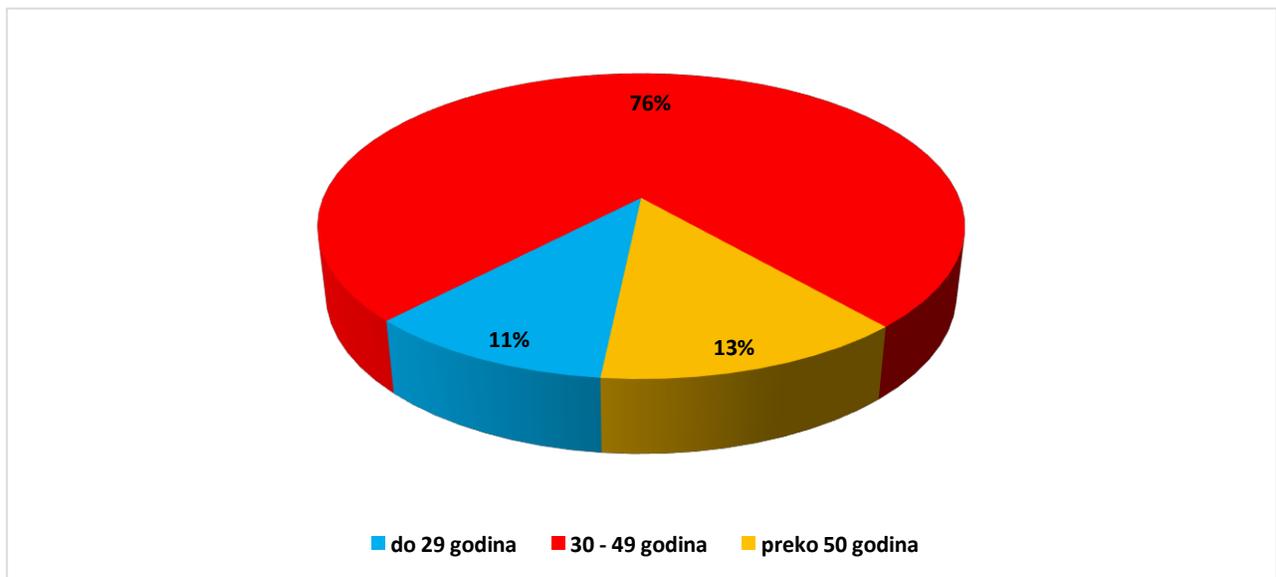
Prema dobivenim podacima vidljivo je da su pripadnice ženskog spola zastupljenije u poslovima socijalnog rada. Iako danas skoro više i ne postoje zanimanja u kojima nisu zastupljena oba spola,

socijalni rad je zasigurno jedna od profesija u kojoj su u vrlo malom broju zastupljeni muškarci. U prilog tome ide i to da su žene spremne na angažman u međuljudskim odnosima, pa samim tim imaju više empatije prema drugim ljudima.

Tabela broj 2: *Struktura ispitanika u odnosu na dob*

Dob ispitanika ?	Broj
do 29 godina	4
30 - 49 godina	29
preko 50 godina	5

Grafikon broj 2: *Struktura ispitanika u odnosu na dob*

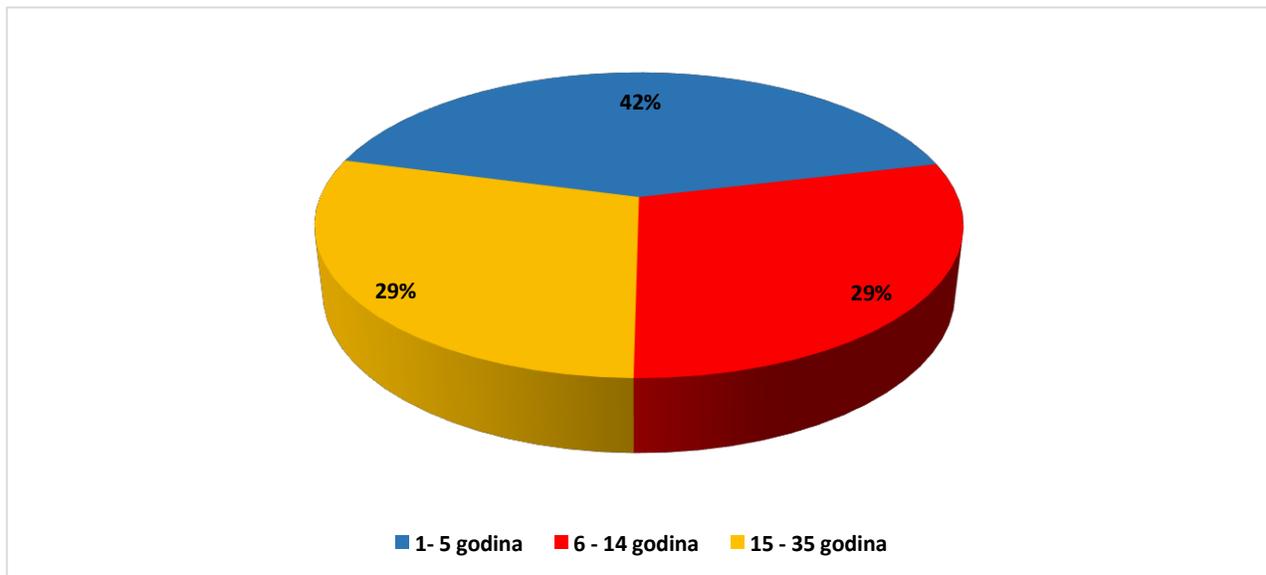
Prezentirani podaci pokazuju da je u strukturi ispitanika najveći broj ispitanika starosne dobi od 30 - 49 godina, što upućuje na zaključak da poslodavci u većini slučajeva ne žele zaposliti mlade ljude koji nemaju radnog iskustva i starije preko 50 godina. Poznata je činjenica da mladi ljudi u BiH nakon završetka studija, na sticanje prvog radnog iskustva čekaju od nekoliko mjeseci pa do nekoliko godina, moraju biti prijavljeni na evidenciji službe za zapošljavanje, a za to vrijeme čekanja ne smiju tražiti posao izvan struke, inače se ne mogu javiti na eventualne konkurse. Isto tako, u većini slučajeva

poslodavac ne želi zaposliti osobu stariju od 50 godina, jer smatra da se kod takve osobe mogu javiti problemi manjka energije i zdravstvene tegobe i na taj način mu može biti ugrožen sam kvalitet i proces rada, mada i ne mora biti tako.

Tabela broj 3: *Struktura ispitanika u odnosu na radno iskustvo u struci*

Godine radnog iskustva u struci ?	Broj
1- 5 godina	16
6 - 14 godina	11
15 - 35 godina	11

Grafikon broj 3: *Struktura ispitanika u odnosu na radno iskustvo u struci*

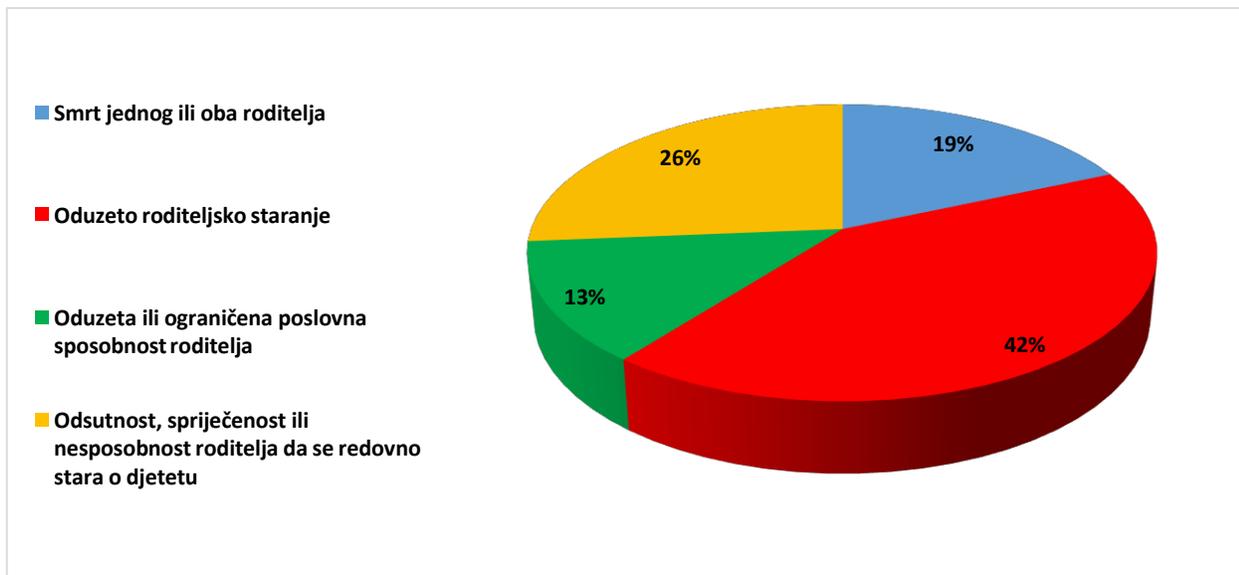
Kako možemo primjetiti iz prezentiranih podataka, među ispitanicima sa radnim iskustvom od 1 do 5 godina, najviše je onih u dobi od 30 do 49 godina života. Ovo objašnjava činjenicu da se visoka stopa nezaposlenosti mladih u BiH, koja je prisutna desetljećima, sporo mijenja, mladi teško dolaze do zaposlenja, te u većini slučajeva na posao u struci čekaju i do nekoliko godina nakon završenog školovanja, ali i da je najteži prvi ulazak na tržište rada. To prvo radno iskustvo je značajno za većinu otvorenih pozicija kod mnogih poslodavaca, koji od mladih traže da imaju neko radno iskustvo, ali i u kontekstu nekih daljnjih pozicija i razvoja njihove karijere.

b) Stavovi ispitanika

Tabela broj 4: Razlozi obuhvata djece bez roditeljskog staranja nekim od oblika zaštite

Koji su to najčešći razlozi obuhvata djece bez roditeljskog staranja nekim od oblika zaštite ?	Broj
Smrt jednog ili oba roditelja	7
Oduzeto roditeljsko staranje	16
Oduzeta ili ograničena poslovna sposobnost roditelja	5
Odsutnost, spriječenost ili nesposobnost roditelja da se redovno stara o djetetu	10

Grafikon broj 4: Razlozi obuhvata djece bez roditeljskog staranja nekim od oblika zaštite

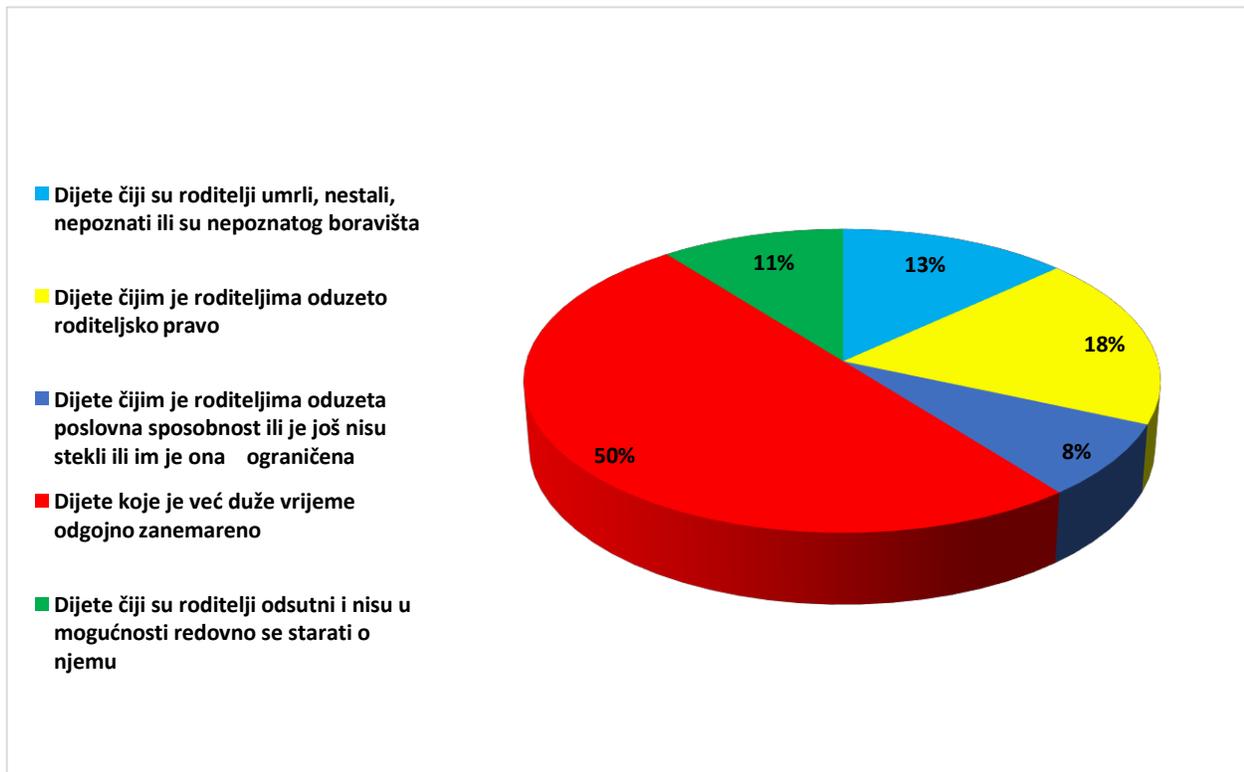
Na osnovu dobivenih odgovora ispitanika, možemo vidjeti da je oduzimanje roditeljskog staranja, najčešći razlog obuhvata djeteta bez roditeljskog staranja nekim od oblika zaštite. U konkretnom slučaju da bi se dijete smjestilo u sistem alternativne zaštite, takvoj odluci treba da prethodi donošenje sudske odluke o oduzimanju roditeljskog staranja. Kao uzroci koji dovode do ove posljedice, u zakonu su normirani: zloupotreba prava, grubo zanemarivanje dužnosti, napuštanje djeteta ili nestaranje o djetetu sa kojim roditelj živi. U situaciji kada roditelji koji su odsutni, spriječeni ili nesposobni redovno se starati o svom djetetu, a nisu povjerali njegovo čuvanje i odgoj osobi za koju je CSR utvrdio da ispunjava uslove za staratelja, takvo dijete će se obuhvatiti nekim od alternativnih

oblika zaštite. U slučaju smrti jednog ili oba roditelja, dijete ostaje bez roditeljskog staranja pa je neophodno da mu se pruži zaštita putem sistema alternativnog zbrinjavanja. Isto tako, dijete roditelja kojima je sudskom odlukom oduzeta ili ograničena poslovna sposobnost obuhvatit će se nekim od oblika alternativne zaštite, pošto oni nisu više sposobni starati se o njemu. Ovi roditelji nisu sposobni starati se ni o sebi, svojim pravima i interesima, i sami se stavljaju pod starateljstvo, pa ne mogu nastaviti ni ostvarivanje roditeljskog staranja, jer bi time interesi djeteta bili ugroženi. Dakle, sve ove okolnosti koje su obuhvaćene u okviru navedenih razloga su činjenične prirode, tako da je CSR ostavljeno da ocjeni jesu li one nastupile ili nisu, a u slučaju utvrđenja njihovog nastupanja obavezan je donijeti daljnju odluku o tome.

Tabela broj 5: *Najzastupljenija skupina djece bez roditeljskog staranja*

Koja skupina djece bez roditeljskog staranja je najzastupljenija ?	Broj
Dijete čiji su roditelji umrli, nestali, nepoznati ili su nepoznatog boravišta	5
Dijete čijim je roditeljima oduzeto roditeljsko pravo	7
Dijete čijim je roditeljima oduzeta poslovna sposobnost ili je još nisu stekli ili im je ona ograničena	3
Dijete koje je već duže vrijeme odgojno zanemareno	19
Dijete čiji su roditelji odsutni i nisu u mogućnosti redovno se starati o njemu	4

Grafikon broj 5: Najzastupljenija skupina djece bez roditeljskog staranja

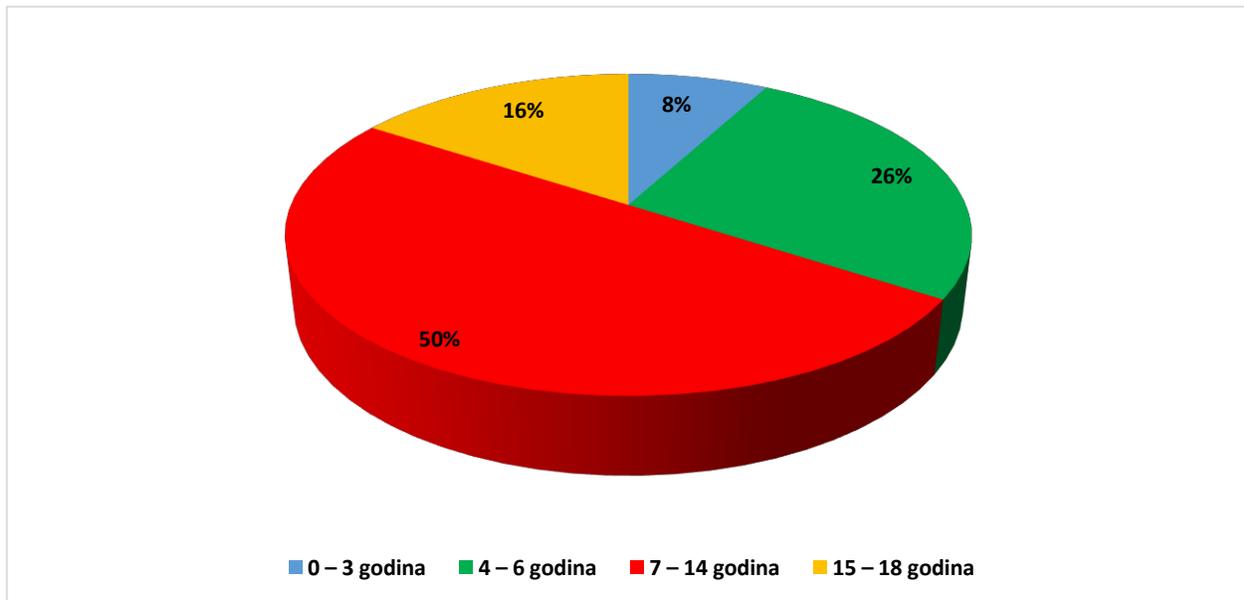

Na osnovu prezentiranih podataka, možemo zaključiti da najzastupljeniju skupinu djece bez roditeljskog staranja čine djeca koja su već duže vrijeme odgojno zanemarena, što može biti povezano sa socio-ekonomskim faktorima pa je neophodno na vrijeme sagledati bolje načine podrške roditeljima i porodicama pod rizikom. Bez obzira o kojem obliku zanemarivanja je riječ: emocionalnom, fizičkom, zdravstvenom, obrazovnom, i bez obzira na faktore rizika koji mogu biti vrlo različiti i odnositi se ili na roditelje, ili na djecu, ili na socio-ekonomske faktore, svaki od oblika zanemarivanja posebno u najranijem uzrastu djeteta, ostavlja posljedice na razvoj djeteta i ugrožava njegovo pravo na pravilan rast i razvoj te je pravovremena reakcija od suštinskog značaja.

Tabela broj 6: Najzastupljenija dob djece bez roditeljskog staranja

Koja je najzastupljenija dob djece bez roditeljskog staranja ?	Broj
0 – 3 godina	3
4 – 6 godina	10
7 – 14 godina	19
15 – 18 godina	6

Grafikon broj 6: Najzastupljenija dob djece bez roditeljskog staranja

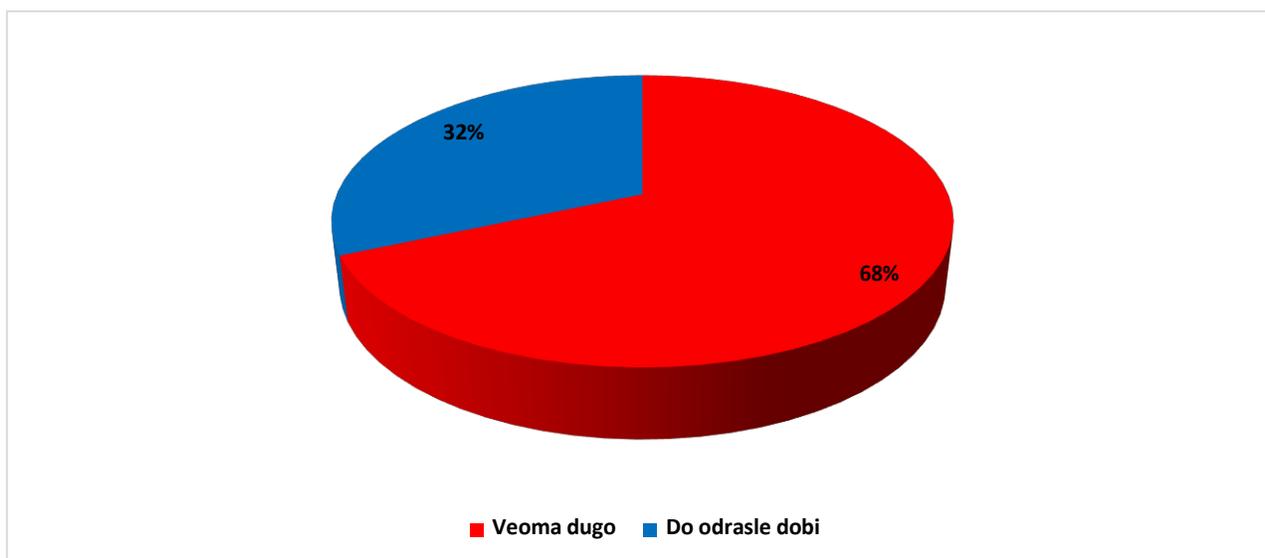

Prema prezentiranim podacima, djeca u dobi od 7 do 14 godina najzastupljenija su kategorija djece bez roditeljskog staranja. Ovoj skupini djece potrebno je pružiti adekvatnu pažnju društva, jer iz nekog razloga nisu stekli mogućnost da budu usvojena u što mlađoj dobi. Kada je riječ o usvojenju kao trajnijem rješenju ovog problema, činjenica je da se stanje neće puno promijeniti iz razloga što većina potencijalnih usvojioca želi usvojiti što mlađe dijete, jer smatraju da je dolazak predškolskog ili školskog djeteta u porodicu za njih zahtijevan u fizičkom, emocionalnom i mentalnom smislu, drugim riječima, što je dijete u vrijeme usvojenja starije veća je zabrinutost da li će se uspješno uspostaviti odnos privrženosti i bliskosti.

Tabela broj 7: *Dužina boravka djece bez roditeljskog staranja u sistemu alternativnog zbrinjavanja*

Kada dijete jednom uđe u sistem alternativnog zbrinjavanja, koliko dugo ostaje u javnoj brizi?	Broj
Veoma dugo	26
Do odrasle dobi	12

Grafikon broj 7: *Dužina boravka djece bez roditeljskog staranja u sistemu alternativnog zbrinjavanja*

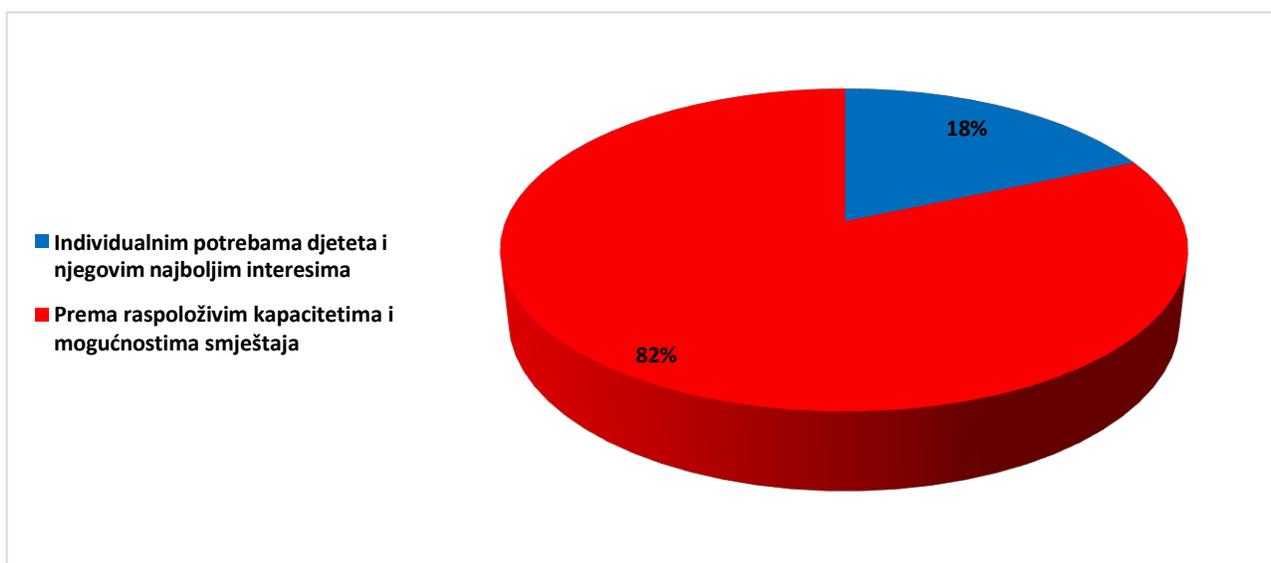

I pored aktivnosti koje CSR provode, sa ciljem povratka djeteta u biološku porodicu, uključujući savjetovanje, pružanje finansijske i materijalne pomoći, uspostavljanje i održavanje kontakata između roditelja i djeteta koje ima alternativnu brigu, dobijeni rezultati istraživanja upućuju na zaključak da navedene aktivnosti nemaju značajnog uticaja na povratak djeteta u njegovu biološku porodicu i da dijete kada jednom uđe u sistem alternativnog zbrinjavanja u njemu ostaje veoma dugo a u nekim slučajevima i do odrasle dobi.

Tabela broj 8: Zbrinjavanje djece bez roditeljskog staranja u sistemu alternativne brige

Zbrinjavanje djece bez roditeljskog staranja provodi se prema:	Broj
Individualnim potrebama djeteta i njegovim najboljim interesima	7
Prema raspoloživim kapacitetima i mogućnostima smještaja	31

Grafikon broj 8: Zbrinjavanje djece bez roditeljskog staranja u sistemu alternativne brige

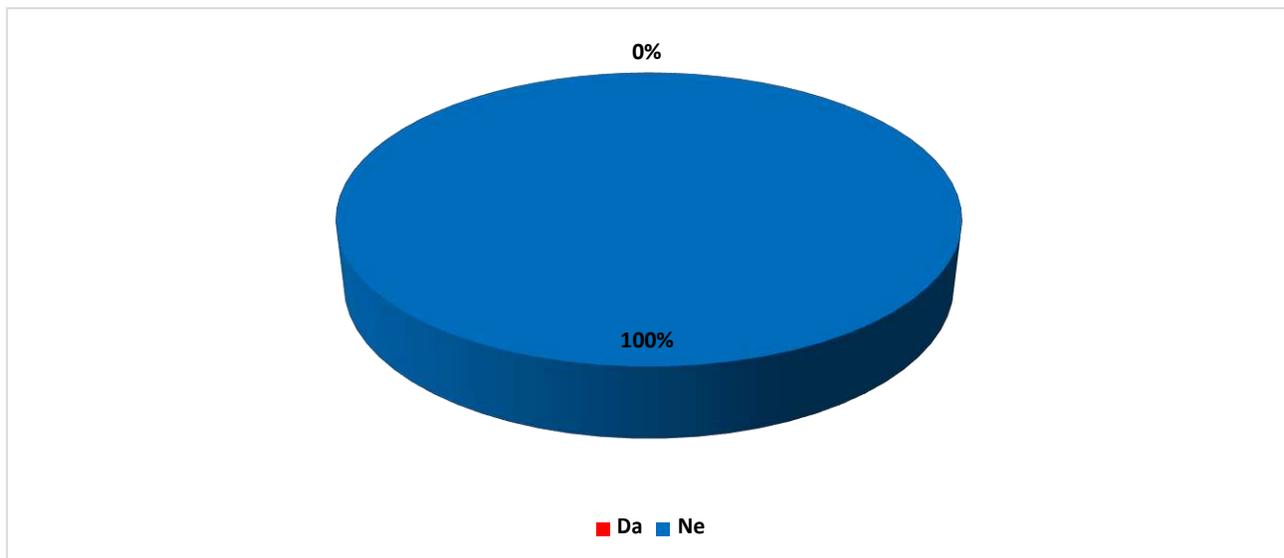

Na osnovu prezentiranih podataka vidljivo je da se zbrinjavanje djece bez roditeljskog staranja ne provodi prema individualnim potrebama djeteta i njegovim najboljim interesima, već prema raspoloživim kapacitetima i mogućnostima smještaja ustanova u kojima kvalitet i standard života ne odaju porodičnu atmosferu, niti djeci omogućavaju savladavanje vještina potrebnih za samostalni život i rad.

Tabela broj 9: Baze podataka za praćenje djece bez roditeljskog staranja

Da li postoji baza podataka za jedinstveno praćenje djece bez roditeljskog staranja?	Broj
Da	/
Ne	38

Grafikon broj 9: Baze podataka za praćenje djece bez roditeljskog staranja

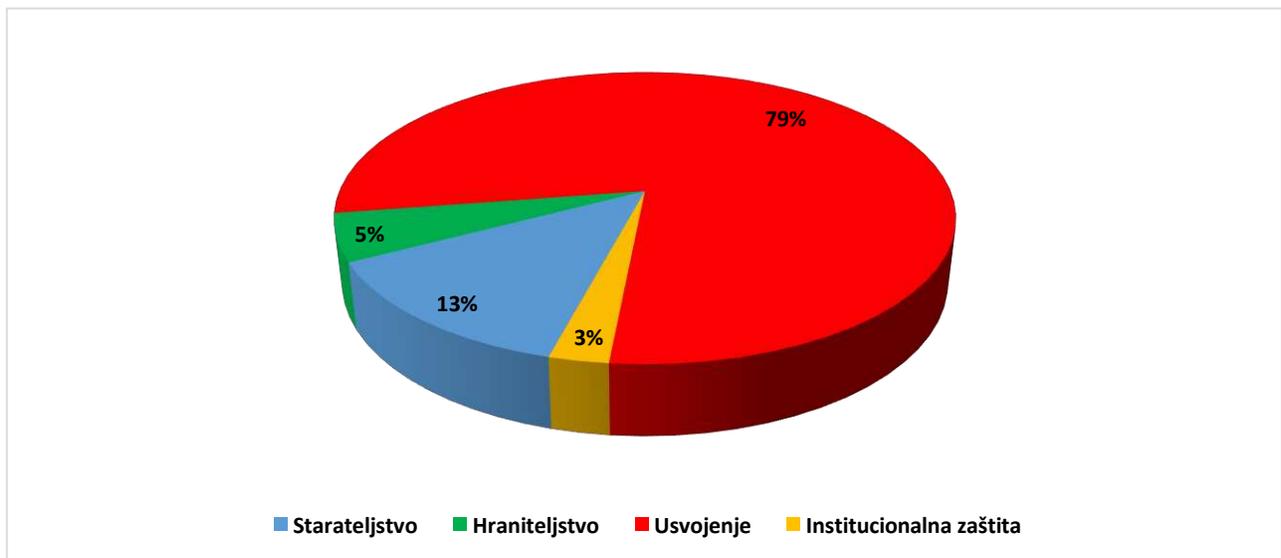

Rezultati istraživanja pokazuju da u CSR ne postoji baza podataka za praćenje djece bez roditeljskog staranja, što sprječava nastojanja da se sistemski i adekvatno planiraju, provode i prate usluge vezane za zaštitu djece. Djeca bez roditeljskog staranja trebala bi biti posebna briga i odgovornost društva, iako se, nažalost, ne može pouzdano govoriti o tačnom broju ove djece, već se taj broj može samo pretpostaviti. Upravo zbog toga, smatra se da je ovoj kategoriji djece neophodno posvetiti posebnu pažnju i učiniti sve da odrastaju i ostvaruju svoja prava, u onoj mjeri u kojoj ih ostvaruju i sva ostala djeca u BiH.

Tabela broj 10: *Najbolji oblik zaštite djece bez roditeljskog staranja*

Najbolji oblik zaštite djece bez roditeljskog staranja je:	Broj
Starateljstvo	5
Hraniteljstvo	2
Usvojenje	30
Institucionalna zaštita	1

Grafikon broj 10: *Najbolji oblik zaštite djece bez roditeljskog staranja*

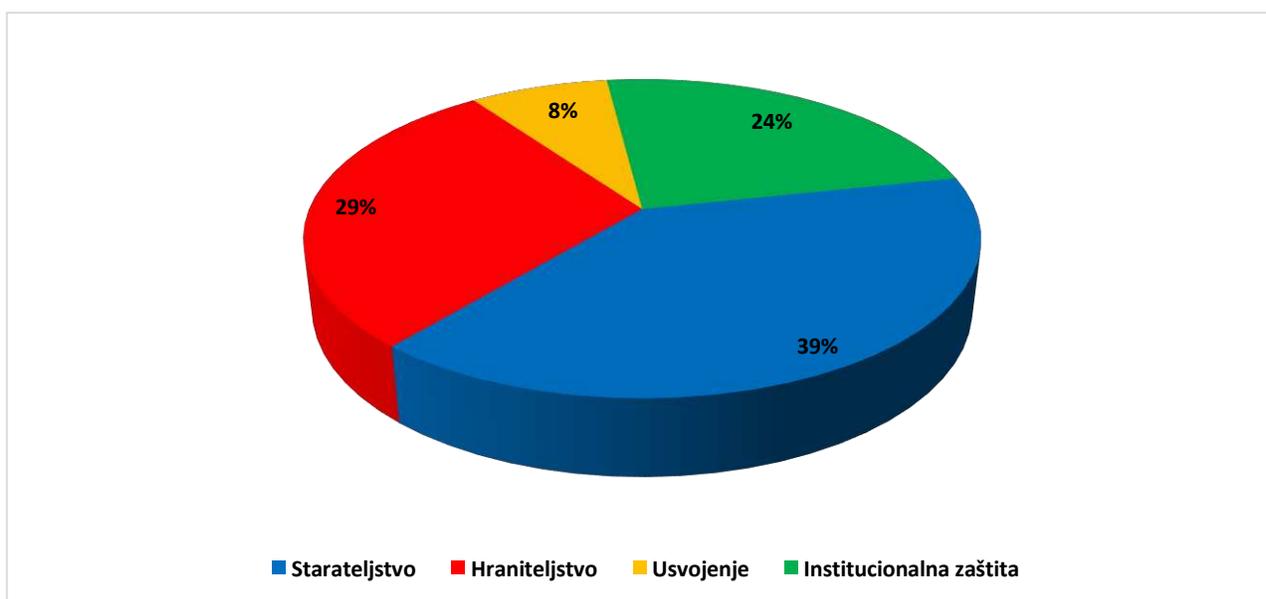

Kako bi se spriječilo da dijete ostane bez potrebne brige, njege i zaštite, CSR će čim utvrdi da postoji razlog za to, dijete staviti pod starateljstvo koji je obavezan oblik zaštite djece bez roditeljskog staranja. Za određivanje usvojenja koji je u ovom slučaju po odgovorima ispitanika najbolji oblik zaštite djece bez roditeljskog staranja, potrebno je više vremena pa ono može biti određeno kasnije, u toku trajanja starateljstva, ako se u konkretnom slučaju ocjeni adekvatnim i korisnijim za dijete.

Tabela broj 11: *Najzastupljeniji oblik zaštite djece bez roditeljskog staranja*

Najzastupljeniji oblik zaštite djece bez roditeljskog staranja je:	Broj
Starateljstvo	15
Hraniteljstvo	11
Usvojenje	3
Institucionalna zaštita	9

Grafikon broj 11: *Najzastupljeniji oblik zaštite djece bez roditeljskog staranja*

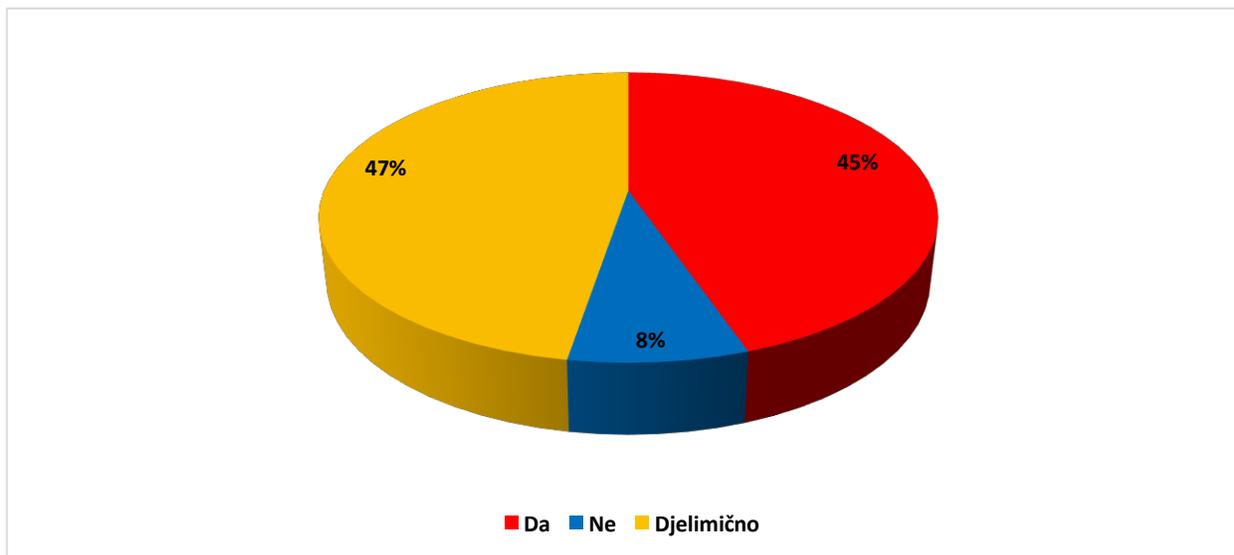
Prema odgovorima ispitanika, može se zaključiti da je starateljstvo obavezan ali i najzastupljeniji oblik zaštite djece bez roditeljskog staranja, jer pored maloljetnika koji nema roditelje pod starateljstvo će se staviti i maloljetnici čiji su roditelji živi, a iz različitih razloga ne ostvaruju roditeljsko staranje. S obzirom da maloljetni štíćenik nije sposoban starati se o sebi, svojim pravima, interesima i obavezama, neophodna mu je pomoć drugih osoba, tačnije staratelja kako bi se starateljstvom obezbijedila zaštita njegove ličnosti, zdravlja, obrazovanja, prava i interesa ali liječenje i osposobljavanje za samostalan život i rad te zaštita imovine, ukoliko je posjeduje. Staratelj može biti samo osoba koja ima određena svojstva i sposobnost za vršenje dužnosti staratelja, a prije

toga pristane da bude staratelj. S obzirom da je zakonom utvrđena mogućnost da jedno lice može biti staratelj za veći broj štićenika, u tom slučaju mora se raditi o osobi koja je stručna, sposobna i spremna vršiti ovu dužnost, čije zanimanje i poziv kojim se bavi omogućava preuzimanje staranja o više osoba a da pri tome nema opasnosti da interes svih štićenika ne bude potpuno osiguran, ipak se postavlja pitanje opravdanosti i realne mogućnosti da ovo lice preuzme odgovornost za veći broj štićenika.

Tabela broj 12: *Hraniteljstvo kao pretpostavka za veću socijalnu uključenost djece bez roditeljskog staranja*

Da li hraniteljstvo pruža neophodne pretpostavke za uspješnu socijalnu uključenost djece bez roditeljskog staranja:	Broj
Da	17
Ne	3
Djelimično	18

Grafikon broj 12: *Hraniteljstvo kao pretpostavka za veću socijalnu uključenost djece bez roditeljskog staranja*

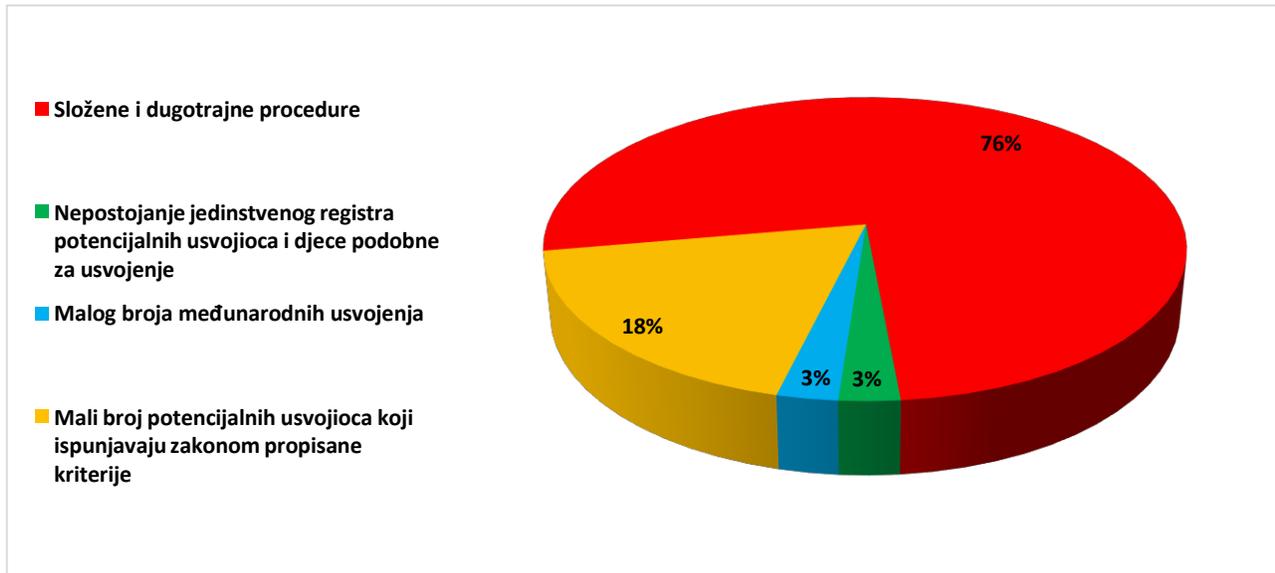

Kako možemo primjetiti iz prezentiranih podataka, ispitanici smatraju da smještaj djeteta bez roditeljskog staranja u hraniteljsku porodicu pruža djelimično pretpostavke za socijalnu uključenost. Navedeno upućuje na zaključak da najbolji interes djeteta zahtijeva da se dijete zadrži u vlastitoj porodici, a ako je zbrinuto u hraniteljsku porodicu, dok mu se pruža taj oblik zaštite treba stvarati uslove za povratak djeteta u njegovu biološku porodicu a ako to nije moguće, treba naći odgovarajuće i trajnije rješenje kakvo je usvojenje.

Tabela broj 13: *Zastupljenost usvojenja kao oblika zaštite djece bez roditeljskog staranja*

Usvojenje kao oblik zaštite djece bez roditeljskog staranja nije dovoljno zastupljen:	Broj
Složene i dugotrajne procedure	29
Nepostojanje jedinstvenog registra potencijalnih usvojioca i djece podobne za usvojenje	1
Malog broja međunarodnih usvojenja	1
Mali broj potencijalnih usvojioca koji ispunjavaju zakonom propisane kriterije	7

Grafikon broj 13: Zastupljenost usvojenja kao oblika zaštite djece bez roditeljskog staranja

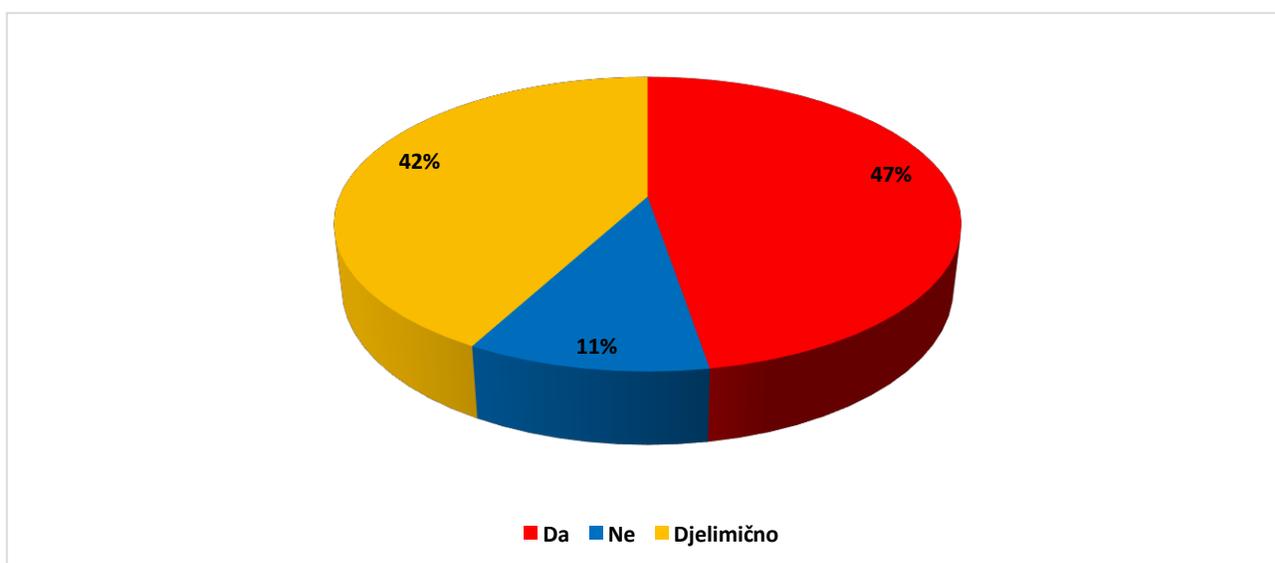

Provedeno istraživanje pokazalo je da je usvojenje kao jedan od oblika zaštite djece bez roditeljskog staranja nedovoljno iskorišten zbog složenog i dugotrajnog postupka. Proces usvojenja djeteta započinje predavanjem zahtijeva Kantonalnom centru za socijalni rad, putem kojeg se saznaju osnovni podaci o usvojiocima i tome kakvo dijete žele usvojiti. Nakon što se nađe dijete odgovarajućeg uzrasta koje je moguće usvojiti, usvojioci i dijete uz pomoć socijalnih radnika prolaze šestomjesečni period adaptacije. Cijeli proces zahtijeva dosta vremena a najveći razlog za to je manjak djece podobne za usvojenje. Sve to rezultira posljedicama po samo dijete, jer čekajući da se riješi njihov status za usvojenje, veliki broj djece u institucijama provedu i cijelo djetinjstvo. Odrastanje u institucijama neminovno ostavlja posljedice po dijete, pa se događa i da u godinama čekanja na usvojenje dijete počne pokazivati simptome anksioznog ponašanja, hiperaktivnosti ili agresivnosti, što u većini slučajeva može dovesti do toga da potencijalni usvojioci odustanu od svoga zahtijeva za usvojenje.

Tabela broj 14: *Uticaj boravka djece bez roditeljskog staranja u institucionalnom smještaju na njihov fizički, intelektualni, emocionalni i socijalni razvoj*

Da li život u instituciji utiče negativno na fizički, intelektualni, emocionalni i socijalni razvoj djeteta:	Broj
Da	18
Ne	4
Djelimično	16

Grafikon broj 14: *Uticaj boravka djece bez roditeljskog staranja u institucionalnom smještaju na njihov fizički, intelektualni, emocionalni i socijalni razvoj*

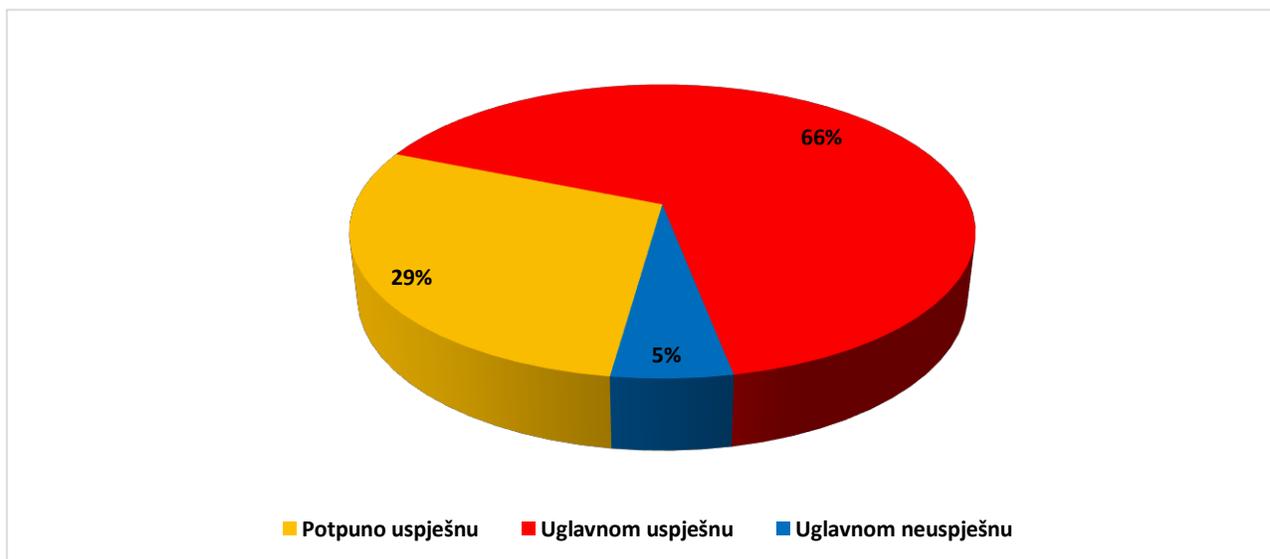
Rezultati istraživanja upućuju na zaključak da boravak djece bez roditeljskog staranja u institucionalnim uslovima trajno oštećuje njihov psiho-fizički i socijalni razvoj što za posljedicu ima probleme u ponašanju, emotivnu preosjetljivost, depresivnost, stidljivost, agresivnost, maloljetničko prestupništvo, ovisnosti, suicidalne predispozicije. Generalno ovakva djeca su manje obrazovana pa im je kasnije teže naći posao i osamostaliti se, njihova imovinska prava su često ugrožena, kontakt sa srodnicima je slab i nedovoljno kvalitetan i njihova socijalna mreža je oskudnija. Ovdje je bitno

naglasiti da boravak u institucionalnim uslovima treba biti privremen i ograničen samo na one slučajeve u kojima je procijenjeno da će se tim oblikom zaštite u najvećoj mogućoj mjeri zaštititi najbolji interes djeteta.

Tabela broj 15: *Saradnja CSR sa nadležnim institucijama u oblasti zaštite djece bez roditeljskog staranja*

Kako ocjenjujete saradnju CSR sa nadležnim institucijama (saradnja sa policijom, tužilaštvom, sudovima, školama, zdravstvenim ustanovama) ?	Broj
Potpuno uspješnu	11
Uglavnom uspješnu	25
Uglavnom neuspješnu	2

Grafikon broj 15: *Saradnja CSR sa nadležnim institucijama u oblasti zaštite djece bez roditeljskog staranja*

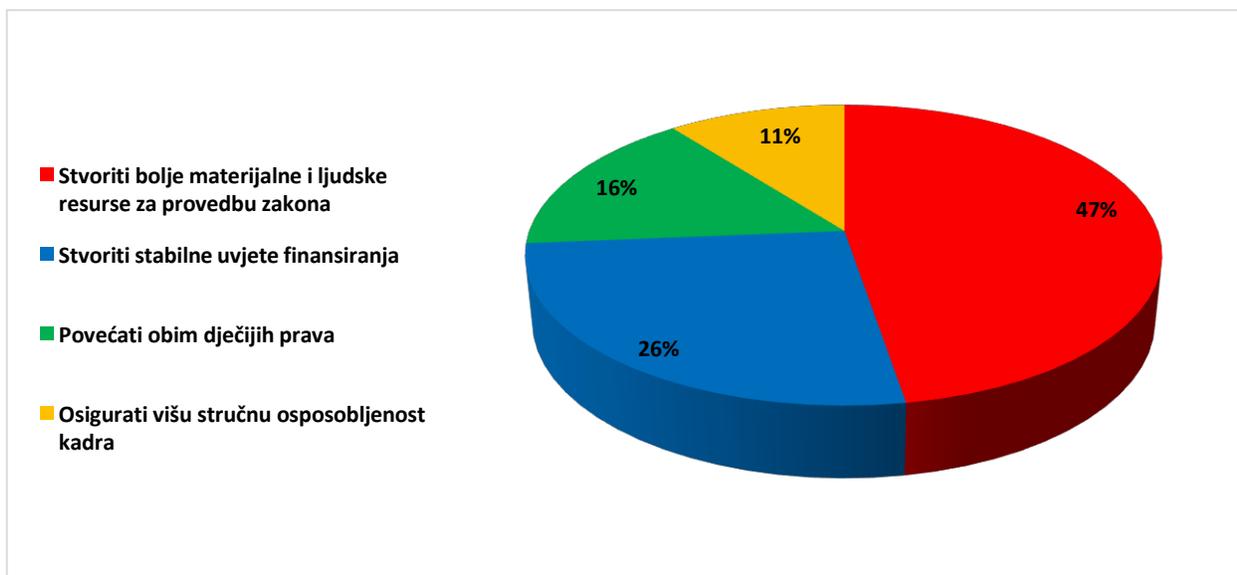

Prema rezultatima istraživanja saradnja CSR i nadležnih institucija (policija, tužilaštvo, sudovi, škole, zdravstvene ustanove) u oblasti zaštite djece bez roditeljskog staranja, ocjenjena je uglavnom uspješnom. Ovo se opravdava činjenicom da su pomenute institucije obavezne pomagati CSR u smislu dostavljanja obavještenja o potrebi pokretanja postupka za stavljanje pod starateljstvo ili za primjenu nekog drugog oblika zaštite djece bez roditeljskog staranja. Dakle, bez saradnje sa ovim institucijama, CSR ne bi mogao blagovremeno, pravilno i uspješno obavljati sve zadatke koje ima kako u oblasti starateljstva tako i u ostalim oblastima porodičnog prava.

Tabela broj 16: *Sugestije i prijedlozi za uspješniju saradnju CSR i nadležnih institucija u oblasti zaštite djece bez roditeljskog staranja*

Za što uspješniju saradnju CSR i nadležnih institucija potrebno je:	Broj
Stvoriti bolje materijalne i ljudske resurse za provedbu zakona	18
Stvoriti stabilne uvjete finansiranja	10
Povećati obim dječijih prava	6
Osigurati višu stručnu osposobljenost kadra	4

Grafikon broj 16: *Sugestije i prijedlozi za uspješniju saradnju CSR i nadležnih institucija u oblasti zaštite djece bez roditeljskog staranja*

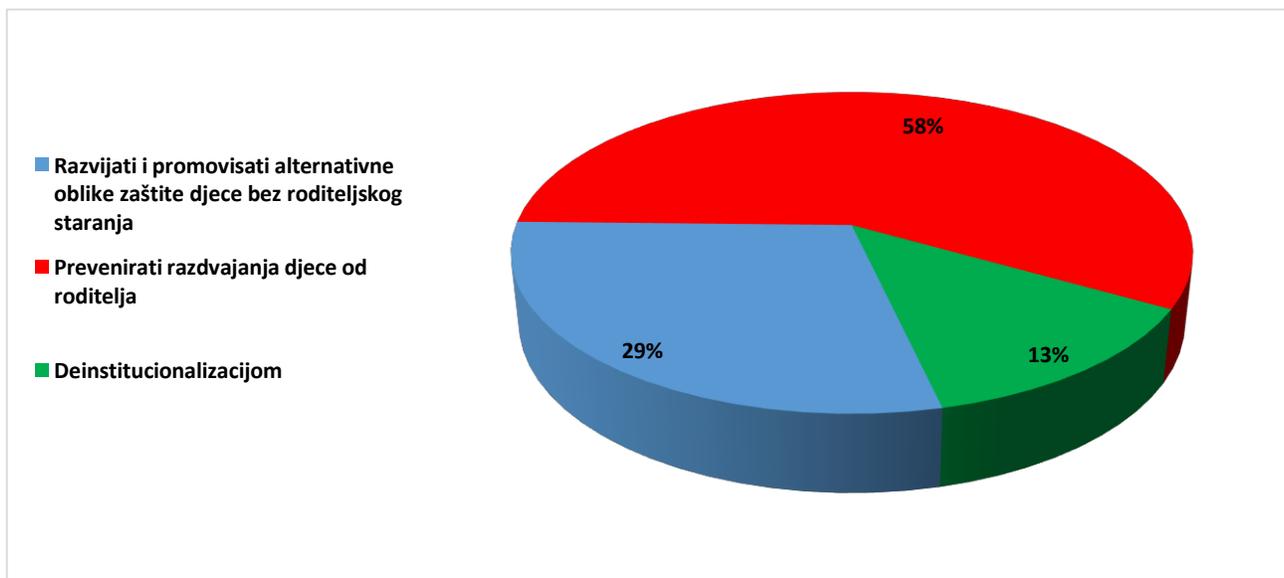

Na pitanje: šta je potrebno promijeniti da bi saradnja CSR i nadležnih institucija u oblasti zaštite djece bez roditeljskog staranja bila što uspješnija, rezultati istraživanja su pokazali da je potrebno stvoriti bolje uvjete za primjenu zakona, kako materijalne tako i ljudske resurse za rad CSR. Nedostatak ovih resursa nesumnjivo se odražava na obim i kvalitet usluga koji pruža CSR, a samim tim i onemogućava ostvarivanje što potpunije zaštite ličnosti, prava i interesa djeteta. Dakle, kao što vidimo djelovanje i rad CSR, u najvećoj mjeri zavisi od finansijskog stanja općine te je shodno tome potrebno u skladu sa raspoloživim finansijskim mogućnostima izvršiti dodatna izdvajanja budžetskih sredstava za finansijsku podršku CSR i zapošljavanju dodatnog stručnog kadra.

Tabela broj 17: *Unaprijeđenje zaštite djece bez roditeljskog staranja*

Kako unaprijediti zaštitu djece bez roditeljskog staranja:	Broj
Razvijati i promovisati alternativne oblike zaštite djece bez roditeljskog staranja	11
Prevenirati razdvajanja djece od roditelja	22
Deinstitucionalizacijom	5

Grafikon broj 17: *Unaprijeđenje zaštite djece bez roditeljskog staranja*

Kako bi se uredila i unaprijedila oblast zaštite djece bez roditeljskog staranja, ovo istraživanje pokazuje da je potreban predan rad na prevenciji razdvajanja djece od roditelja. Bolje usmjeren i efikasniji rad na prevenciji i podršci porodicama kroz uključivanje u programe materijalne pomoći, savjetodavni i stručni rad, može rezultirati manjim brojem djece kojima je potrebno alternativno zbrinjavanje.

ZAKLJUČCI

Istraživanje za potrebe ovog magistarskog rada pod naslovom: Zaštita djece bez roditeljskog staranja, provedeno u devet službi socijalne zaštite u okviru JU Kantonalni centar za socijalni rad u Sarajevu, rezultiralo je sljedećim pokazateljima:

- U BiH ne postoji jedinstvena baza podataka za praćenje djece bez roditeljskog staranja koja bi, pored pouzdanih podataka o broju djece bez roditeljskog staranja, bila osnova i za evidentiranje i praćenje djece po određenim oblicima zbrinjavanja i promjenu njihovog statusa.
- Nema uspostavljenog jedinstvenog sistema odvajanja djece iz porodica, što bi predstavljalo osnovu za planiranje preventivnih intervencija u smislu sprečavanja razdvajanja djeteta od roditelja i porodice.
- Najzastupljenija skupina djece bez roditeljskog staranja su djeca koja su odgojno zanemarena što se najvjerovatnije veže za socio-ekonomske faktore porodice djeteta, tako da je potrebno raditi na promociji novih i podizanju kvaliteta postojećih usluga za porodice pod rizikom od siromaštva.
- Djeca starija od sedam godina najčešće ostaju bez roditeljskog staranja, tako da ovoj skupini djece treba pružiti posebnu podršku i posvetiti im odgovarajuću pažnju društva.
- Kroz prevenciju razdvajanja porodica i preferenciju pružanja odgovarajuće društvene brige porodici, potrebno je stvoriti uslove da smještaj djece bez roditeljskog staranja u institucije bude samo krajnja mjera sa što je moguće najkraćim trajanjem.

- Zbrinjavanje djece u sistemu javne brige u većini se ne provodi prema individualnim potrebama djeteta i njegovim najboljim interesima, nego prema raspoloživim kapacitetima i mogućnostima smještaja ustanova u kojima je kvalitet života i socijalizacije daleko od porodičnog ambijenta, čime se omogućava savladavanje vještina potrebnih za samostalni život.
- Negativne posljedice institucionalne zaštite na ponašanje i psihosocijalni razvoj djeteta bez roditeljskog staranja zahtijeva kontinuiran rad na podizanju svijesti šire javnosti i profesionalaca o štetnom utjecaju institucionalne zaštite na razvoj i dobrobit djece.
- Nedovoljna primjena instituta usvojenja djeteta upućuje na potrebu pojednostavljenja procesa usvojenja i ažuriranja jedinstvene baze usvojioca, kao i djeci koja su podobna za usvojenje.
- Saradnja CSR i mreže institucija u lokalnoj zajednici vezano za zaštitu djece bez roditeljskog staranja, iako dosta uspješna, zahtijeva veće materijalne i ljudske resurse, posebno za provedbu zakonskih odredbi.
- Budući da najbolji interes djeteta zahtijeva da dijete ostane u vlastitoj porodici, jer je kvalitetna porodična briga neophodna za uspostavljanje toplih i stabilnih odnosa koji su osnova za njegov pravilan rast i razvoj, ukoliko je dijete obuhvaćeno nekim od alternativnih oblika zaštite, CSR trebaju stvarati uslove za povratak takvog djeteta u njegovu biološku porodicu.

Literatura

Knjige:

1. Bubić S., i Traljić N., (2007) „*Roditeljsko i starateljsko pravo*“, Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu;
2. Bubić S., i Traljić N., (1998) „*Porodično pravo*“, Studentska štamparija Univerziteta, Sarajevo;
3. Draškić M., (2010) „*Porodično pravo i prava djeteta*“, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu;
4. Dervišbegović M., (2001) „*Socijalni rad – teorija i praksa*“, Studentska štamparija Sarajevo;
5. Miković M., (2009) „*Osnove socijalne politike*“, Fakultet političkih nauka Sarajevo;
6. Milosavljević M., (2000) „*Društvene krize, porodični život i djeca*“, Socijalna misao Beograd;
7. Termiz Dž., (2003) „*Metodologija društvenih nauka*“, Šahinpašić, Sarajevo;
8. Termiz Dž., (2009) „*Teorija nauke o socijalnom radu*“, Šahinpašić, Sarajevo;
9. Pašalić Kreso A., (2004) „*Koordinate obiteljskog odgoja*“, Jež, Sarajevo;
10. Vidanović V., (2007) „*Socijalna integracija djece bez roditeljskog staranja*“, Zadrugbina Andrejević, Beograd.

Zbornici i časopisi:

1. Ajduković M., (2004) „*Pristupi zbrinjavanju djece bez odgovarajuće roditeljske skrbi u Europi*“, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu;
2. Bubić S., (2014) „*Standard „Najbolji interes djeteta“ i njegova primjena u kontekstu ostvarivanja roditeljskog staranja*“, Zbornik radova, Drugi međunarodni naučni skup, Dani porodičnog prava, Pravni fakultet, Univerzitet „Džemal Bijedić“, Mostar;
3. Habul Udž., (2014) „*Primjena standarda “Najbolji interes djeteta” u starateljskoj zaštiti djece bez roditeljskog staranja (pravni okvir i praksa)*“, Zbornik radova, Drugi međunarodni naučni skup, Dani porodičnog prava, Pravni fakultet, Univerzitet „Džemal Bijedić“, Mostar;
4. Habul Udž., (2013) „*Zaštita djece bez odgovarajućeg roditeljskog staranja*“, Zbornik radova, Naučni skup: „*Razvoj porodičnog prava-od nacionalnog do evropskog*“, Pravni fakultet, Univerzitet „Džemal Bijedić“, Mostar;
5. Huseinspahić A., (2014) „*Usvojenje u službi zaštite najboljeg interesa djeteta*“, Zbornik radova, Drugi međunarodni naučni skup, Dani porodičnog prava, Pravni fakultet, Univerzitet „Džemal Bijedić“, Mostar;
6. Miković B., (2008) „*Vaninstitucionalni oblici zaštite djece bez roditeljskog staranja sa posebnim osvrtom na praksu J.U. Kantonalnog centra za socijalni rad Sarajevo*“, „*Naša škola*“, Sarajevo;
7. Miković B., (2014) „*Najbolji interesi djeteta, obaveza i odgovornost nadležnih institucija*“, Zbornik radova, Drugi međunarodni naučni skup, Dani porodičnog prava, Pravni fakultet, Univerzitet „Džemal Bijedić“, Mostar;

8. Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine., (2018) „*Smjernice za procjenu i utvrđivanje najboljeg interesa djeteta*“, Sarajevo;
9. Sofović J., (2019) „*Djeca koja čekaju*“, Međunarodni centar Olof Palme, Sarajevo;
10. SOS Dječija sela BiH., (2010) „*Analiza položaja djece bez roditeljskog staranja /ili djece kojoj prijete gubitak roditeljskog staranja zasnovana na pravima djece*“, Sarajevo;
11. SOS Children's Villages International., (2009) „*Smjernice za alternativno zbrinjavanje djece*“, Generalna skupština UN;
12. Unicef for every child., (2017) „*Situaciona analiza o djeci pod rizikom od gubitka porodične brige i djeci bez roditeljskog staranja u Bosni i Hercegovini*“, Sarajevo.

Zakoni i međunarodni dokumenti:

1. Porodični zakon FBiH (Službene novine FBiH, broj 35/05, 31/14);
2. Zakon o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom FBiH (Službene novine FBiH, broj 36/99, 54/04, 39/06, 14/09, 45/16);
3. Zakon o hraniteljstvu FBiH (Službene novine FBiH, broj 19/17);
4. Ujedinjene nacije (1989): *Konvencija o pravima djeteta, u: Ljudska prava - Odabrani međunarodni dokumenti*, Ministarstvo vanjskih poslova BiH, IBHI, Sarajevo;
5. Ujedinjene nacije (1948): *Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima, u: Ljudska prava - Odabrani međunarodni dokumenti*, Ministarstvo vanjskih poslova BiH, IBHI, Sarajevo.

Online izvori:

1. https://www.testniserver.info/sos-ds.ba/wp-content/uploads/2018/10/SOS_Hraniteljstvo_Brosura20x20_12-2017.pdf : pristup 04.01.2021godine.
2. <https://www.unicef.org/bih/media/701/file/Svako%20dijete%20treba%20porodicu%20Infro%20mativni%20list.pdf> : pristup 08.04.2021godine.
3. <https://www.unicef.org/bih/media/386/file/Jednak%20pristup%20pravdi%20djece%20u%20Bosni%20i%20Hercegovini.pdf> : pristup 19.04.2021godine.
4. https://www.researchgate.net/profile/Bojan-Pavlovic/publication/327322307_A_snapshot_of_alternative_care_arrangements_in_Bosnia_and_Herzegovina/links/5b8877d74585151fd13dc4e1/A-snapshot-of-alternative-care-arrangements-in-Bosnia-and-Herzegovina.pdf : pristup 29.04.2021godine.
5. <https://nwb.savethechildren.net/sites/nwb.savethechildren.net/files/library/alternativni-izvjestaj-o-stanju-prava-djeteta-u-BiH.pdf> : pristup 12.05.2021godine.
6. http://rightsforall.ba/bs/wp-content/uploads/sites/5/2016/11/2-bih-politika_zastite_djece_bez_rod_st_2006_16.pdf : pristup 20.05.2021godine.
7. http://rightsforall.ba/bs/wp-content/uploads/sites/5/2016/11/3-hhfch_situaciona-analiza-potreba-djece-bez-roditeljskog-staranja_2010.pdf : pristup 20.05.2021godine.
8. <https://sos-ds.ba/wp-content/uploads/2021/04/Polozaj-djece-u-BiH.pdf> : pristup 01.06.2021godine.
9. <https://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=5a816e484> : pristup 03.06.2021godine.

Prilog: ANKETNI UPITNIK

Poštovani

Molim Vas da izdvojite vrijeme i odgovorite iskreno na pitanja sadržana u anketnom upitniku koji je pred Vama, a Vaši odgovori uz puno poštivanje anonimnosti kao i svih etičkih i profesionalnih kriterija, bit će korišteni isključivo za potrebe izrade magistarskog rada na temu: „Zaštita djece bez roditeljskog staranja.“

Zahvaljujem na razumijevanju i saradnji.

1. Spol ispitanika ?

- muško
- žensko

2. Dob ispitanika ?

- do 29 godina
- 30 - 49 godina
- preko 50 godina

3. Godine radnog iskustva u struci ?

- 1- 5 godina
- 6 - 14 godina
- 15 - 35 godina

4. Koji su to najčešći razlozi obuhvata djece bez roditeljskog staranja nekim od oblika zaštite ?

- smrt jednog ili oba roditelja
- oduzeto roditeljsko staranje
- oduzeta ili ograničena poslovna sposobnost roditelja
- odsutnost, spriječenost ili nesposobnost roditelja da se redovno stara o djetetu

5. Koja skupina djece bez roditeljskog staranja je najzastupljenija ?

- dijete čiji su roditelji umrli, nestali, nepoznati ili su nepoznatog boravišta
- dijete čijim je roditeljima oduzeto roditeljsko pravo
- dijete čijim je roditeljima oduzeta poslovna sposobnost ili je još nisu stekli ili im je ona ograničena
- dijete koje je već duže vrijeme odgojno zanemareno
- dijete čiji su roditelji odsutni i nisu u mogućnosti redovno se starati o njemu

6. Koja je najzastupljenija dob djece bez roditeljskog staranja ?

- 0-3 godina
- 4-6 godina
- 7-14 godina
- 15-18 godina

7. Kada dijete jednom uđe u sistem alternativnog zbrinjavanja, koliko dugo ostaje u javnoj brizi ?

- veoma dugo
- do odrasle dobi

8. Zbrinjavanje djece bez roditeljskog staranja provodi se prema:

- individualnim potrebama djeteta i njegovim najboljim interesima
- prema raspoloživim kapacitetima i mogućnostima smještaja

9. Da li postoji baza podataka za jedinstveno praćenje djece bez roditeljskog staranja ?

- da
- ne

10. Najbolji oblik zaštite djece bez roditeljskog staranja je:

- starateljstvo
- hraniteljstvo
- usvojenje
- institucionalna zaštita

11. Najzastupljeniji oblik zaštite djece bez roditeljskog staranja je:

- starateljstvo
- hraniteljstvo
- usvojenje
- institucionalna zaštita

12. Da li hraniteljstvo pruža neophodne pretpostavke za uspješnu socijalnu uključenost djece bez roditeljskog staranja ?

- da
- ne
- djelimično

13. Usvojenje kao oblik zaštite djece bez roditeljskog staranja nije dovoljno zastupljen:

- složene i dugotrajne procedure
- nepostojanje jedinstvenog registra potencijalnih usvojioca i djece podobne za usvojenje
- malog broja međunarodnih usvojenja
- mali broj potencijalnih usvojioca koji ispunjavaju zakonom propisane kriterije

14. Da li život u instituciji utiče negativno na fizički, intelektualni, emocionalni i socijalni razvoj djeteta ?

- da
- ne
- djelimično

15. Kako ocjenjujete saradnju CSR sa nadležnim institucijama (saradnja sa policijom, tužilaštvom, sudovima, školama, zdravstvenim ustanovama) ?

- potpuno uspješnu
- uglavnom uspješnu
- uglavnom neuspješnu

16. Za što uspješniju saradnju CSR i nadležnih institucija potrebno je:

- stvoriti bolje materijalne i ljudske resurse za provedbu zakona
- stvoriti stabilne uvjete finansiranja
- povećati obim dječijih prava
- osigurati višu stručnu osposobljenost kadra

17. Kako unaprijediti zaštitu djece bez roditeljskog staranja ?

- razvijati i promovisati alternativne oblike zaštite djece bez roditeljskog staranja
- prevenirati razdvajanja djece od roditelja
- deinstitutionalizacijom

  <p style="text-align: center;">UNIVERZITET U SARAJEVU – FAKULTET POLITIČKIH NAUKA IZJAVA o autentičnosti radova</p>	Obrazac AR
	Stranica 1 od 1

Naziv odsjeka i/ili katedre: Socijalni rad

Predmet: Izjava o autentičnosti rada

IZJAVA O AUTENTIČNOSTI RADOVA

Ime i prezime: Mediha Pašić

Naslov rada: Zaštita djece bez roditeljskog staranja

Vrsta rada: Završni magistarski rad

Broj stranica: 78

Potvrđujem:

- da sam pročitao/la dokumente koji se odnose na plagijarizam, kako je to definirano Statutom Univerziteta u Sarajevu, Etičkim kodeksom Univerziteta u Sarajevu i pravilima studiranja koja se odnose na I i II ciklus studija, integrirani studijski program I i II ciklusa i III ciklus studija na Univerzitetu u Sarajevu, kao i uputama o plagijarizmu navedenim na web stranici Univerziteta u Sarajevu;
- da sam svjestan/na univerzitetskih disciplinskih pravila koja se tiču plagijarizma;
- da je rad koji predajem potpuno moj, samostalni rad, osim u dijelovima gdje je to naznačeno;
- da rad nije predat, u cjelini ili djelimično, za stjecanje zvanja na Univerzitetu u Sarajevu ili nekoj drugoj visokoškolskoj ustanovi;
- da sam jasno naznačio/la prisustvo citiranog ili parafraziranog materijala i da sam se referirao/la na sve izvore;
- da sam dosljedno naveo/la korištene i citirane izvore ili bibliografiju po nekom od preporučenih stilova citiranja, sa navođenjem potpune reference koja obuhvata potpuni bibliografski opis korištenog i citiranog izvora;
- da sam odgovarajuće naznačio/la svaku pomoć koju sam dobio/la pored pomoći mentora/ice i akademskih tutora/ica.

Mjesto, datum

Potpis
